

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ**

До захисту допустити:

В.о. завідувача кафедри д.е.н., професор,

_____ Омельченко В.Я.

« ____ » _____ 2021 р.

**«ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ЗАГРОЗ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ
ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОЇ
НЕСТАБІЛЬНОСТІ»**

Кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
освітньо-професійної програми
«Менеджмент. Управління фінансово-
економічною безпекою»
Михальова Дмитра Олександровича
Науковий керівник:
Омельченко В.Я., д.е.н., професор
Рецензент:
Політик О.А., віце-президент, керуюча
відділенням Донецької торгово-
промислової палати в м. Маріуполь

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« __ » _____ 2021 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	10
1.1. Концептуальні основи формування фінансово-економічної безпеки регіону як об'єкта управління.....	10
1.2. Розвиток принципів та механізмів правового та інституціонального забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону	20
1.3. Особливості формування та розвитку фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в контексті соціальної та військово-політичної нестабільності.....	29
Висновки до Розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. СИНТЕЗ СУЧАСНИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ.....	38
2.1. Загальна характеристика фінансово-економічного потенціалу Донецького регіону в сучасних кризових умовах.....	38
2.2. Дослідження існуючої системи управління фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в контексті військового конфлікту на Сході України.....	44
2.3. Аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, що створюють загрози фінансово-економічній безпеці Донецького регіону.....	52
Висновки до Розділу 2.....	55
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ ПІДТРИМКИ ЙОГО ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	58
3.1. Шляхи подолання загроз фінансово-економічній безпеці Донецького регіону у сучасних умовах.....	58
3.2. Модель регіональної стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності.....	70
Висновки до Розділу 3.....	83
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	86
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність теми: забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів – це гарантія самостійності та незалежності Української держави, умова стабільності й ефективного функціонування суспільства. Економічна безпека є видовою складовою частиною національної безпеки й водночас належить до системи категорій економічної теорії. У науковий обіг в Україні ця дефініція увійшла трохи більше ніж десять років тому, що є досить невеликим строком для її всебічного теоретико-методологічного аналізу. Про це свідчать наукові суперечності, зумовлені відсутністю єдиного підходу в розумінні сутності економічної безпеки, у розробці ефективних способів і засобів попередження загроз та опануванні ними і забезпеченні стабільного розвитку економічної системи країни. В умовах глобалізації світової економіки забезпечення фінансово-економічної безпеки України стає все більш нагальною проблемою, оскільки економічна безпека – невід’ємна складова частина системи національної безпеки, її фундамент. Система фінансово-економічної безпеки України формується в умовах економічної глобалізації, що не може не позначитися на національних інтересах та тенденціях соціально-економічного розвитку країни.

Фінансово-економічна безпека регіонів в останній час постійно перебуває у центрі уваги вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, ґрунтовні дослідження різних аспектів фінансово-економічної безпеки проведені у працях Васильціва Т.Г., Полевик Г.М., Трухана О.Л., Іващенко О.В., Ольшанської О.В., Балабаниць А.В. Мартинюка В.П., Кокнаєва М.О., К. Мерфі, Подольчак Н.Ю., Мойсеєнко І.П., А. Берл’є, Коваленко М.А., Пастернак-Таранушенко Г.А., Столбова В.Ф.

Проте, незважаючи на значущість наукових розробок зазначених вчених, потребують подальшого наукового опрацювання питання, пов’язані з формуванням і розвитком фінансово-економічної безпеки регіонів в умовах сучасних соціально-політичних трансформацій, а також розробкою стратегії

забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розробка актуальних питань теоретико-методологічних основ оцінювання та забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності.

Мета дослідження зумовила необхідність вирішення таких **завдань**:

- визначити концептуальні основи формування фінансово-економічної безпеки регіону як об'єкта управління;

- дослідити розвиток принципів та механізмів правового та інституціонального забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону;

- проаналізувати особливості формування та розвитку фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в контексті соціальної та військово-політичної нестабільності;

- узагальнити та охарактеризувати фінансово-економічний потенціал Донецького регіону в сучасних кризових умовах;

- дослідити існуючу систему управління фінансово-економічною безпекою Донецького регіону в контексті військового конфлікту на Сході України;

- проаналізувати зовнішні та внутрішні фактори, що створюють загрози фінансово-економічній безпеці Донецького регіону;

- запропонувати шляхи подолання загроз фінансово-економічній безпеці Донецького регіону у сучасних умовах;

- розробити модель регіональної стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності.

Об'єкт дослідження - процес забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону.

Предмет дослідження - теоретичні та науково-практичні основи оцінювання та забезпечення фінансово-економічної безпеки регіонів України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою кваліфікаційної роботи є сучасний стан фінансово-економічної безпеки та напрями розвитку Донецького регіону, наукові праці провідних вітчизняних вчених в області Управління фінансово-економічною безпекою держави.

У роботі використано систему методів, які забезпечують логічну єдність дослідження – діалектичний метод наукового пізнання, а також загальнонаукові та спеціальні методи: системно-структурний метод; методи системного аналізу та синтезу, а також синергетики; методи індукції та дедукції, метод встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Інформаційну базу дослідження становлять Міжнародні договори та конвенції, Резолюції РБ та ГА ООН, офіційні дані міжнародних організацій (ООН та ін.), Закони України, Укази Президента України, інші нормативно-правові акти України, дані вітчизняної та зарубіжної статистики, монографічна та періодична література, Інтернет-ресурси, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у концептуальному вирішенні питань розвитку теоретико-методологічних основ оцінювання та забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності.

Конкретні наукові результати, які характеризують новизну проведеного дослідження, полягають у наступному: синтезовано шляхи подолання загроз в умовах воєнно-політичної нестабільності, уперше запропоновано розробити та прийняти на регіональному рівні стратегію фінансово-економічної безпеки Донецького регіону.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації кваліфікаційного дослідження сприятимуть забезпеченню фінансово-

економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності.

Рекомендації та пропозиції, викладені у кваліфікаційному дослідженні, впроваджено у діяльність військово-цивільної адміністрації Маріупольського району (довідка №01-46/1956 від 10.12.2021 р.) - Модель регіональної стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності.

Обсяг і структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 64 найменувань, додатку. Зміст роботи викладено на 91 сторінці друкованого тексту, включаючи 9 таблиць на 23 сторінках, 2 рисунки на 2 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО- ПОЛІТИЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

1.1. Концептуальні основи формування фінансово-економічної безпеки регіону як об'єкта управління

Забезпечення фінансово-економічної безпеки – гарантія самостійності та незалежності держави, головна умова стабільності й ефективного функціонування суспільства. Економічна безпека є складовою частиною національної безпеки й водночас належить до системи категорій економічної теорії[17].

В умовах глобалізації світової економіки забезпечення економічної безпеки України стає все більш нагальною проблемою, оскільки економічна безпека – невід'ємна складова частина системи національної безпеки, її фундамент. Система економічної безпеки України формується в умовах економічної глобалізації, що не може не позначитися на національних інтересах та тенденціях соціально-економічного розвитку країни.

Фінансово-економічна безпека регіону – це здатність регіональної економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення, тобто стійкого економічного зростання, максимально забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення. Економічна безпека на регіональному рівні – це також спроможність економіки протистояти дестабілізуючій дії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних чинників, а також не створювати загрози для інших елементів регіону та зовнішнього середовища. Економічна безпека регіону – це діапазон рівнів економічних і

соціальних показників, у межах яких регіон протягом довготривалого періоду розвивається стійко[12].

На стан економічної безпеки регіону впливають різноманітні чинники із різнополярним вектором дії, які перешкоджають або сприяють забезпеченню безпеки. Проте неправильне або несвоєчасне регулювання дії чинників безпеки може викликати зміну їх станів, внаслідок чого вони набувають дестабілізуючу властивість із високим ступенем невизначеності, що розглядається як загроза економічної безпеки. Отже, необхідність управління економічною безпекою обумовлена потребою недопущення переростання чинників у загрозу безпеки, запобігання кризовим ситуаціям, гарантія стабільного рівня об'єкту безпеки, мінімізації можливих економічних збитків. Забезпечення економічної безпеки повинно передбачати: класифікацію дестабілізуючих чинників безпеки і контроль над ними; ідентифікацію загрози внаслідок втрати контролю над чинником; розробка та виконання заходів щодо подолання загроз.

До суб'єктів фінансової безпеки відносять: фізичних осіб, домашні господарства, населення в цілому, підприємства, установи, організації, галузі господарського комплексу, регіони, окремі сектори економіки, держава, міждержавні утворення, а також світові співтовариства. Структурно фінансова безпека держави має внутрішній і зовнішній аспекти[10].

Фінансова безпека держави визначається рядом чинників, а саме: відповідними показниками державного та місцевих бюджетів, співвідношенням легальної та тіньової економіки, станом платіжного балансу, рівнем повернення коштів, які перебувають в обігу, до банків, обігом валютних коштів.

Зовнішнім виразом виступає, в першу чергу, фінансовий суверенітет, фінансова незалежність. Суттєвий вплив справляє розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів закордонних держав, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку.

Створення ефективної системи фінансової безпеки держави передбачає виявлення і систематизацію подій, явищ, дій, настання або здійснення котрих безпосередньо або опосередковано може становити загрозу певному суб'єктові фінансової безпеки[8].

Станом на теперішній час у науковій та навчальній літературі не склалося однозначного трактування дефініції фінансово-економічної безпеки, що визначає дискусійний характер даного питання. Так, за домінуючою на сьогодні науковою думкою, національна безпека держави має своєю складовою економічну безпеку держави, яка в свою чергу, включає до свого складу фінансову безпеку держави.

Важливим завданням сьогодення є встановлення змістовного наповнення категорії «економічна безпека» з урахуванням сучасного економічного середовища, яке динамічно розвивається в умовах невизначеності та підвищених ризиків, будуються нові відношення між об'єктами та суб'єктами господарювання у напрямках економічної безпеки їх діяльності. Можна відзначити ряд публікацій західних і вітчизняних фахівців, в яких розглянуті проблеми економічної безпеки територій, проведемо морфологічну оцінку цьому поняттю (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Морфологічна оцінка поняття «економічна безпека регіону»

Автор	Визначення
Абалкін Л.І.	Сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність регіону, його стабільність і стійкість, здатність до постійного відновлення і самовдосконалення
Балабаниць А.В.	Забезпечення незалежності від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, гарантування безпечного режиму роботи об'єктів управління для створення умов стійкого економічного зростання і умов для повноцінного життя населення.

Бабець І. Г.	Стан економіки, що дає змогу забезпечити сталий соціально-економічний розвиток і базується на таких засадах: економічна незалежність, стійкість і стабільність розвитку, здатність до саморозвитку і прогресу
Гуменюк А. М.	Стан економіки, для якої характерна спроможність до самовдосконалення і розвитку в умовах реформування, присутності внутрішніх і зовнішніх небезпек та дії важкопрогнозованих чинників
Кисла Т.М.	Управління відтворювальними процесами в регіоні спрямоване на підтримку встановленого за науково обґрунтованими критеріями безпечного режиму роботи об'єктів управління та функціонування його окремих елементів
Олійник В.М.	Здатність регіональної економіки функціонувати в режимі розширеного відтворення, тобто стійкого економічного зростання, максимально забезпечувати прийнятні умови життя та розвитку особистості для більшості населення
А. І. Сухорукої, Ю. М. Хялязішоїлі	Характеризується захищеністю регіональної економіки та економічних інтересів територіальної громади від дії дестабілізуючих чинників, узгодженістю інтересів регіонів в екологічній, економічній та соціальній сфері, здатністю регіональної економічної системи до самовідтворення і раціонального використання економічного потенціалу регіону під час задоволення соціальних та екологічних вимог і обмежень

Регіон служить складовим елементом економічної системи, у складі якої представлені основні показники соціально-економічної структури виробництва, для якої властива присутність певних природних і ресурсних факторів, процеси управління якої реалізують регіональні органи влади[5].

Регіон є одним з ключових об'єктів організаційно-економічних і політико-правових відносин, спрямованих на організацію регіональної економіки, формування сприятливих умов життя й задоволення потреб населення з урахуванням специфіки його розвитку. Диспропорційність соціально-економічного розвитку регіонів неухильно зростає. Це проявляється зокрема через локалізацію центрів економічного зростання в обласних центрах, великих промислових містах, центрах фінансових послуг, транспортно-транзитних розв'язках. Натомість посилюються прояви «периферійності» розвитку на рівні сільських і віддалених територій. Найбільш чутливі загрози економічній безпеці регіонів України в сучасних умовах представлені на рисунку 1.1.

Загрози економічній безпеці регіонів України

Деформація структури економіки

Стагнація реального сектора економіки

Зростання майнової диференціації населення і
високий рівень бідності

Поглиблення фінансової кризи

Криміналізація суспільства та економічної
діяльності

Нерівномірність соціально-економічного
розвитку регіонів

Низький рівень техніко-технологічного стану
виробництва

Рисунок 1.1 - Загрози економічній безпеці регіонів України

Економічна безпека регіону як економічна категорія являє собою складову частину відносин між виробничими відносинами і продуктивними силами з приводу захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз відтворювального процесу – бази економічної системи регіону. Відносини в галузі забезпечення економічної безпеки знаходять своє вираження в правових нормах, організаційно-управлінського, економічного механізму, спрямованих на досягнення єдиної мети – створення умов для динамічного економічного розвитку відтворювальних процесів в регіоні[13].

Узагальнення сформованих понять дозволяє розглядати дану економічну категорію як забезпечення незалежності від впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, гарантування безпечного режиму роботи об'єктів управління для створення умов стійкого економічного зростання і умов для повноцінного життя населення[7].

Класифікація стадій, що визначають динаміку розвитку територій представлено в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Стадії розвитку регіону	
Фундаментальна стадія	Визначення диференціації території – географічне положення, природні ресурси, наявність некваліфікованої робочої сили
Розвиваюча стадія	Розвиток регіонів – технології, інфраструктура, висококваліфікована робоча сила
Результативна стадія	Визначення результатів функціонування регіону – якість людського капіталу, наявність науково-дослідних організацій, інформаційних центрів
Потенційна стадія	Визначення потенціалу подальшого розвитку регіонів

З таблиці 1.2 можна визначити, що розвиток регіону складається з чотирьох стадій. На першій стадії - фундаментальній, визначаються межі території, оцінюється географічне положення, наявні природні ресурси, робоча сила має некваліфікований характер. На другій стадії - розвиваючій, можна прослідкувати становлення економічної та соціальної сфери, ускладнення технологій, має місце розгалужена інфраструктура, робоча сила набуває високої кваліфікації. Третя стадія - результативна - дозволяє оцінити функціонування регіону - якість людського капіталу, наявність науково-дослідних організацій, інформаційних центрів. Четверта стадія - дозволяє визначити потенціал подальшого розвитку регіону, методи забезпечення його економічної безпеки[2].

Для кращого розуміння сутності економічної безпеки важливо усвідомити її зв'язок з поняттями «розвиток» і «стійкість». Розвиток - один з компонентів економічної безпеки. Адже якщо економіка не розвивається, то різко скорочуються можливості її виживання, а також можливість протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Стойкість і безпека - найважливіші характеристики економіки як єдиної соціально-економічної системи.

Аналіз праць надав змогу окреслити детермінаційні чинники фінансово-економічної безпеки регіону, зокрема:

- геополітичні - процеси, що відбуваються у великих фінансових центрах світової економіки;
- екзогенні - економічні та соціально політичні процеси у світі та державі;
- внутрішні детермінанти, або ендогенні фактори регіону: інвестиційний, інституційний, правовий клімат, освітній потенціал та кадровий ресурс, ресурси управління, сприяння бізнесу, інфраструктура регіону, природні та кліматичні ресурси, стан громадянського суспільства тощо[24].

В таблиці 1.3 визначено перешкоди і загрози фінансово-економічної безпеки регіону, встановлено їх характеристики та спрогнозовано їх наслідки.

Таблиця 1.3

Загрози і перешкоди фінансово-економічній безпеці регіону

Сфера виникнення загрози	Характеристика	Прогнозовані наслідки
Соціальний сектор	Зміна рівня, структури доходів і витрат населення; різка диференціація населення за доходами, рівнем і якістю життя; зростання рівня бідності; зміна демографічної ситуації	Збільшення кількості соціально-незахищених верств міського населення в порівнянні з населенням сільської місцевості; криміналізація суспільства; міграція; наростання соціальної напруженості
Фінансовий сектор	Зниження ефективності регіональної системи оподаткування; нераціональний розподіл видатків у структурі регіонального бюджету	Низький рівень надходження доходів до бюджету регіону; зростання тенденцій дивергенції у розвитку регіонів; наявність депресивних, відсталих районів; розрив у виробництві національного доходу на душу населення по регіонах
Соціально-політичний сектор	Міжнаціональне, міжконфесійне і міжетнічне напруження, політична нестабільність	Можливість розвитку регіонального сепаратизму і розпаду держави
Економічний сектор	Низький рівень використання технологій, застаріле виробниче обладнання у структурі матеріально-технічного оснащення підприємств; низький рівень оновлення основних фондів	Низька конкурентоспроможність продукції підприємств регіону; невідповідність продуктів та послуг стандартам

	Скорочення основних фондів; низька рентабельність регіональних виробників; припинення фінансово-господарської діяльності підприємств	Зростання безробіття; завищена вартість продукції регіональних виробників у зв'язку з великими витратами на амортизацію обладнання; вимушене скорочення виробництва регіонального продукту
Зовнішньо-економічний та валютно-фінансовий сектор	Падіння конкурентоспроможності регіональних виробників	Скорочення виробництва регіонального продукту, зростання рівня безробіття
	Зростання залежності регіональних економічних систем від іноземного капіталу, імпорту продуктів харчування, енергоносіїв і обладнання	Орієнтація покупців на імпортні товари, відтік валютних коштів; потреба виробників у кредитах і збільшення державного зовнішнього боргу
	Недофінансування освіти і науки; згорання наукових досліджень і розробок	Розпад наукових колективів; зниження кадрового і науково-технічного потенціалу регіону

Згідно з таблицею 1.3, перелік загроз фінансово-економічної безпеки регіону досить великий і різноманітний, тому всі регіональні процеси, які безпосередньо чи опосередковано впливають на формування фінансово-економічної безпеки, вимагають глибокого аналізу, а заходи, які повинні її забезпечити - конкретно обґрунтованих кроків виходу з кризи. При цьому найбільш важливим є ужиття заходів, які могли б запобігти виникненню можливих загроз, а не усунути вже існуючі. Слід зазначити, що економічна безпека регіону може бути забезпечена за допомогою стимуляції точок росту соціально-економічної сфери регіону. Увагу слід акцентувати на глобалізаційних факторах економічної безпеки, до яких, зокрема, відносяться: людський, інституційний, інформаційний, цивілізаційний, інноваційний, фактор відкритості економіки[28].

Таким чином, забезпечення фінансово-економічної безпеки є вирішальним фактором у забезпеченні всіх складових національної

безпеки держави. Основними напрямками забезпечення фінансово-економічної безпеки є:

- моніторинг, аналіз і прогнозування загроз фінансово-економічній безпеці в усіх сферах їх прояву;
- визначення критеріїв фінансової безпеки та їх порогових значень;
- розроблення системи заходів та механізмів забезпечення фінансово-економічної безпеки країни;
- активізація діяльності законодавчих та виконавчих органів державної влади України щодо реалізації комплексу заходів, спрямованих на попередження та послаблення загроз національним фінансовим інтересам;
- підтримка на необхідному рівні стратегічних та мобілізаційних ресурсів держави[28].

Можна зробити висновок, що забезпечення фінансово-економічної безпеки залишається складною і багаторівневою проблемою, комплексне вирішення якої потребує зосередження зусиль фахівців різних галузей науки, техніки, управління, та особливо, правоохоронних структур. В свою чергу, зміст діяльності щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки полягає в підтримці правових та інституційних механізмів, а також ресурсних можливостей держави і суспільства на рівні, що відповідає національним інтересам держави, так як стан національної безпеки України безпосередньо залежить від економічного потенціалу країни і ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки[10].

1.2. Розвиток принципів та механізмів правового та інституціонального забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону

Глобальні зміни суспільного життя в нашій державі наприкінці ХХ –початку ХХІ століть торкнулися, в першу чергу, реформування сфери законодавства. Останнім часом значно змінилася ситуація в економічній сфері українського суспільства, істотно трансформувалися його окремі складові, але в цілому проблема забезпечення фінансово-економічної безпеки зберігається, оскільки суспільство постійно стикається з новими викликами і загрозами в зазначеній галузі.

Інституційне забезпечення управління національною економікою, орієнтоване на забезпечення економічної безпеки, є однією з вирішальних домінант збалансованого розвитку. При цьому саме інституційний вектор через правові, політичні, економічні механізми може забезпечити цілісність економічної системи, посилити її здатність зберігати динамічну рівновагу, успішно адаптуватися до ендогенних та екзогенних викликів, ефективно переборювати кризові явища[31]. Це забезпечення має містити інституційну архітектуру, яку утворюють наднаціональні та національні інститути (державної влади, місцевого самоврядування, громадянського суспільства, економічні, соціальні інститути), які забезпечують функціонування економічної системи як єдиного цілого (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Інституційне забезпечення фінансово-економічної безпеки

Інституційне забезпечення фінансово-економічної безпеки					
Інститути державної влади	Інститути громадянського суспільства	Інститути місцевого самоврядування	Наднаціональні інститути	Економічні інститути	Соціальні інститути
Президент України; Верховна Рада України; КМУ; Рада національної безпеки і оборони України;	Комерційні та некомерційні структури з надання соціальних послуг; волонтерський рух;	Сільські, селищні, районні, міські, районні у містах і обласні ради, інститути	Політичні, економічні, військові, громадські утворення, організації, асоціації, транс-	Споживання, нагромадження, кредитування, інвестування, власність,	Наука, освіта, зайнятість, охорона здоров'я, соціальне партнерство,

НБУ; Бюро економічної безпеки України, розвідувальні органи України, ДМСУ, суди загальної юрисдикції; Генпрокуратура України; місцеві державні адміністрації; тощо	професійні спілки; органи самоорганізації населення; об'єднання громадян	самоорганізації	національна діяльність	регулювання	соціальне підприємництво, соціальний діалог
--	--	-----------------	------------------------	-------------	---

Інституціональне забезпечення фінансово-економічної безпеки є остаточно не сформованим у системно-структурний комплекс, що не дає змоги чітко відстежувати, реагувати та вживати своєчасних і адекватних заходів із усунення загроз безпеці. Зокрема недоліком є відсутність злагодженої роботи у забезпеченні безпеки у просторово-структурному вимірі, оскільки інституційне та правове забезпечення економічної безпеки стосується передовсім макрорівня, а на рівні регіонів воно практично відсутнє. Подібною є ситуація і з програмуванням та плануванням забезпечення безпеки регіонів. На державному рівні існують і стратегія, і концепція забезпечення безпеки, проте, аналогічних чи адекватних документів на регіональному рівні немає[36].

У науково-теоретичному плані ця проблема досліджується низкою науковців, проте, відсутнє практичне застосування науково-методичних розробок у самих регіонах.

Регулювання фінансово-економічної безпеки в Україні здійснюється за допомогою ряду нормативно-правових актів. Аналіз діючої нормативної бази дозволив виділити наступні рівні нормативного регулювання фінансово-економічної безпеки в Україні.

Таблиця 1.5

Рівні нормативного регулювання фінансово-економічної безпеки в Україні

Рівні	Регулюючі документи
Перший рівень регулювання	Формує основний закон – Конституція України. Відповідно ст. 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної й інформаційної безпеки - найважливіші функції держави.
Другий рівень регулювання	Сформовано кодексами України, тобто кодифікованими збірниками нормативно-правових актів: Господарський, Цивільний, Кримінальний, Податковий, Адміністративний, Митний кодекси тощо.
Третій рівень регулювання	Формує Закон України “Про основи національної безпеки України”. Законом визначено, що безпека у економічній сфері є основною складовою національної безпеки, а також вказано на основні реальні та потенційні загрози економічній безпеці України на сучасному етапі. відповідно до ст. 7 цього Закону, на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами безпеці України в економічній сфері є: істотне скорочення ВВП внутрішнього, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу; ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки; нестабільність у правовому регулюванні економічних відносин.
Четвертий рівень регулювання	Сформовано іншими законами з питань безпеки чи з питань діяльності суб’єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки: «Про прокуратуру», «Про Бюро економічної безпеки України», «Про захист від недобросовісної конкуренції»; «Про захист економічної конкуренції» тощо.

П'ятий рівень регулювання	Сформовано підзаконними нормативними документами, тобто нормативними актами, що видані на основі закону, відповідно до закону і спрямовані на його виконання шляхом конкретизації законодавчих приписів або встановлення первинних норм. Чільне місце серед них займає Стратегія національної безпеки України № 287/2015
Шостий рівень регулювання	Сформовано локальними нормативними актами органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання: регіональні стратегії, тощо.

Концепція економічної безпеки України визначається, як спроможність національної економіки в цілому забезпечити свій вільний незалежний розвиток стабілізувати суспільство, повисити оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов та варіантів розвитку подій. Забезпечити здатність Української держави до захисту національних, економічних інтересів, зберегти цілісність України від зовнішніх та внутрішніх загроз. Інтенсифікація інтелектуально-інноваційного розвитку України є основною передумовою досягнення нею високого рівня економічної безпеки[14].

У нормах Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері визначено, що стан національної безпеки залежить від явищ і чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних

зобов'язань держави. Одним із основних чинників, що можуть призвести до створення внутрішніх і зовнішніх загроз національної безпеки є нестабільність економічної безпеки. Економічну безпеку регіонів України можна охарактеризувати такими основними дестабілізуючими факторами, як: виснаження виробничо-технічного потенціалу, погіршення екологічної

обстановки, зростання безробіття, втрата енергетичної незалежності, порушення рівномірності фінансового забезпечення.

Держава є основним суб'єктом економічної безпеки. Однак нині існують певні суперечності між окремими громадянами й державою, що проявляється у своєрідному конфлікті їхніх інтересів та породжує соціальну напругу. Це пов'язано з тим, що держава може не тільки виступати гарантом економічної безпеки своїх громадян, але й сама бути для них джерелом загроз (знецінення грошових заощаджень, затримки з виплати заробітної плати тощо)[46].

В Україні станом на теперішній час немає чітко визначених і законодавчо закріплених національних економічних інтересів, не сформовано їх в систему. Основним завданням держави, як гаранта захисту національних економічних інтересів є дослідження, взаємодія, співвідношення пріоритетності, визначення механізмів реалізації. Власне, економічна безпека великою мірою досягається за рахунок створення інститутами влади ефективних механізмів захисту та реалізації національних економічних інтересів, пов'язаних із розвитком соціально-орієнтованої національної економіки, забезпеченням соціально-політичної стабільності, консолідацією нації тощо[55].

Одним із найважливіших завдань є створення надійної системи забезпечення економічної безпеки як складової цілісної системи гарантування національної безпеки України. Будується така система виходячи з цілей і принципів забезпечення економічної безпеки шляхом створення нормативно-правової бази, що регулює відносини у сфері економічної безпеки, визначення основних напрямків діяльності органів державної влади у цій сфері, формування відповідних органів забезпечення економічної безпеки та вироблення механізмів контролю і нагляду за їх, діяльністю. Система забезпечення економічної безпеки складається з органів законодавчої, виконавчої і судової гілок влади, підприємств, установ,

організацій, об'єднань громадян, які діють у межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством.

Найважливішою гарантією забезпечення фінансово-економічної безпеки України є Конституція – основний закон держави. Саме конституційні принципи ринкової економіки закладають основи економічного ладу нашої країни, що утворюють фундаментальні підвалини соціально-економічного, правового і, зокрема, конституційного ладу. Конституція України є фундаментом системи застосування адміністративних заходів забезпечення фінансово-економічної безпеки як окремих господарських суб'єктів, так і держави в цілому[20].

Відповідно статті 17 Конституції України захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави. Нормативно-правова база щодо забезпечення економічної безпеки складається з кількох рівнів правових актів Конституції України, Закону України «Про національну безпеку України», міжнародних договорів, статутних і галузевих законів, підзаконних нормативних актів.

Відповідно до сучасних реалій держава шукає нові методи і засоби впливу на учасників відносин у сфері фінансово-економічної безпеки. У встановленні правових засад забезпечення фінансово-економічної безпеки

першорядне значення має Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. Даною Стратегією передбачено забезпечення сталого розвитку національної економіки та її інтеграція в європейський економічний простір, інтеграція національної економіки до європейського економічного простору. Україна розвиватиме взаємовигідне економічне співробітництво з провідними державами Азії, Близького Сходу, Африки та Південної Америки.

Даною Стратегією визначено, що для гарантування достатку й безпеки громадян потрібні ресурси, які при залученні та ефективному використанні зовнішніх джерел можуть забезпечити стале і динамічне економічне зростання. Для цього необхідно:

- розвивати ринкову конкуренцію, забезпечити демонополізацію економіки та детінізацію господарських відносин;

- захистити права власності;

- забезпечити дерегуляцію та не допускати тиску на бізнес;

- створити конкурентні умови для залучення інвестицій, зокрема іноземних;

- забезпечити стале функціонування фінансової системи, послідовність грошово-кредитної політики та підвищення рівня довіри до національних фінансових інститутів;

- удосконалити законодавство про організацію судової влади та забезпечити справедливе правосуддя;

- створити сприятливі, зокрема фінансові умови, для розвитку науки, забезпечити розбудову науково-дослідницької інфраструктури, а також ефективну взаємодію вчених із державним і приватним сектором, стимулювати інновації та запроваджувати новітні технології, зокрема у сферах безпеки та оборони, охорони здоров'я, промисловості, енергетиці, машинобудуванні, сільському господарстві, будівництві та інфраструктурі, спорті, в інформаційній та телекомунікаційній сферах;

- сприяти розвитку авіаційної та космічної галузей як таких, що мають значний потенціал і можливості для виробництва високотехнологічної продукції цивільного та оборонного призначення;

- визначити та впровадити надійний механізм контролю за використанням нових технологій для гарантування безпеки людини і довкілля;

- реформувати земельні відносини, передбачивши впровадження обігу земель сільськогосподарського призначення, здійснення заходів з

упорядкування обліку земельних ресурсів, забезпечити екологічно орієнтований розвиток агропромислового комплексу та продовольчу безпеку;

- модернізувати транспортну інфраструктуру – дороги, залізниці, трубопроводи, аеропорти, морські і річкові порти тощо, у тому числі через механізми державно-приватного партнерства, провести прозору приватизацію з метою залучення внутрішніх та іноземних інвестицій в модернізацію і розвиток підприємства, сприяти зростанню продуктивності праці в економіці.

На виконання вищезазначеної Стратегії 11 серпня 2021 року, Указом Президента України № 347/2021 було ухвалено Рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року». Метою цієї Стратегії є визначення стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки. Забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стале нарощення конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно невразливості національної економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз. Отже, стратегічний курс у сфері забезпечення економічної безпеки має два взаємопов'язаних напрями – напрям розвитку та безпековий напрям.

Питання забезпечення фінансово-економічної безпеки держави набуло особливої актуальності для України, та стало предметом пильної уваги вчених-правознавців. Варто відзначити, що ситуація в зазначеній сфері постійно змінюється, так як інституційні перетворення спрямовані на вдосконалення соціально-економічних інститутів, що забезпечують реалізацію цивільних прав, підвищення ефективності системи державного управління та адміністративно-правового регулювання, розвиток людського капіталу та громадянського суспільства, стійке функціонування і розвиток національної економіки, подолання технологічного та промислового відставання[31].

На теперішній час загальним стало розуміння того, що вирішити стратегічні завдання розвитку нашої держави можливо лише при комплексній модернізації економіки, державного управління, соціальної політики і правоохоронної системи. Використання особливих форм і методів адміністративно-правового регулювання при забезпеченні фінансово-економічної безпеки обґрунтовується необхідністю своєчасного реагування на виникаючі загрози економічного, політичного і військового характеру, оскільки в даних умовах використання тільки звичайних традиційних правових механізмів не завжди призводить до бажаного результату.

Варто відзначити, що держава є основним суб'єктом забезпечення фінансово-економічної безпеки, головну роль в ефективності забезпечення фінансово-економічної безпеки держави має відігравати адміністративне право, яке регламентує управлінську діяльність суб'єктів забезпечення фінансово-економічної безпеки. Норми адміністративного права забезпечують реалізацію механізму управління в різних сферах життєдіяльності, встановлюють відповідні правові режими, які повинні стати ефективним інструментом адміністративно-правового регулювання в сфері фінансово-економічної безпеки держави[47].

Аналіз діючого вітчизняного законодавства дозволяє стверджувати:

- про відсутність регіональної компоненти в забезпеченні економічної безпеки національної економіки, не регламентуються участь та відповідальність регіонів (органів місцевого самоврядування);
- про відсутність чіткого визначення забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні;
- про відсутність моделі формування системи управління економічною безпекою регіонів
- про відсутність чітко визначеної ієрархії ключових загроз економічній безпеці регіонів[32].

На сучасному етапі суспільного розвитку фінансово-економічну безпеку слід розуміти, як стан захищеності фінансово-економічних прав

та інтересів особистості, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, що забезпечується наявністю юридичних приписів, заборон, обмежень, встановленням стандартів, нормативів в умовах здійснення різних видів господарської діяльності та контролю за нею. Не викликає сумнівів твердження щодо розуміння концептуальних засад сучасної системи забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, та наявність певних складнощів в силу своєї багатоаспектності, що передбачає розробку як теоретико-методологічних питань, так і безпосередньо правового механізму, основних напрямків, форм і методів реалізації фінансово-економічної безпеки держави[55].

Подальше вдосконалення та розвиток правового регулювання забезпечення фінансово-економічної безпеки сприятиме зміні структури національної економіки, вибудовування ефективної моделі управління майном і активами, а також підвищення ефективності виробничої діяльності, що сприятиме посиленню фінансово-економічної безпеки держави і впорядкуванню механізму правового регулювання, пов'язаних із зазначеною сферою суспільних відносин.

1.3. Особливості формування та розвитку фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в контексті соціальної та військово-політичної нестабільності

Агресія Російської Федерації проти України на Донбасі є одним з ключових викликів національній безпеці України. Створені псевдодержавні маріонеткові “ДНР-ЛНР” – окупаційні адміністрації, триває масштабна мілітаризація регіону. Сформовані окупаційні збройні формування (*1-й та 2-й армійський корпус з м.д. штабів у м. Донецьк та м. Луганськ відповідно*), які нараховують близько 32 тис. бойовиків. На тимчасово окупованих територіях здійснюється масштабна кампанія зі створення радикального проросійського інформаційно-ідеологічного простору т.з. «Русского мира»

(рос.), виховання молоді у душі патріотизму до Росії. Триває відчуження та відокремлення цього регіону від України, що проявляється у спланованих діях окупаційних адміністрацій, направлених на розрив соціальних зв'язків жителів тимчасово окупованої частини Донецької області з контрольованою територією України, що протягом останніх двох років проявляється у вигляді блокування роботи КПВВ, під виглядом боротьби з пандемією коронавірусу COVID-19, створенні штучних перешкод для відвідування контрольованої території України жителями окупованої території.

Конфлікт на Сході України, за оцінками ООН, “є одним з самих смертоносних в Європі з часів Другої світової війни”. За 5 років війни на Донбасі загинуло 13 тис. людей, 28 тис. поранені, близько 1,8 млн. жителів Донбасу і Криму стали внутрішніми переселенцями. Окуповано 17 тисяч км² Донецької і Луганської областей, разом з Кримом це складає 43,7 тисячі км² – тобто 7,2% території України. Залишається неконтрольованими 409,7 кілометрів українсько-російського кордону. Україна зазнала величезних фінансово-економічних втрат. Понад 27% промислового потенціалу Донбасу незаконно переміщено до Росії, включно з обладнанням 33 місцевих промислових гігантів[33].

Створення протягом останніх п'яти років наступальних військових з'єднань у прикордонних з Україною регіонах Російської Федерації (*20 гвардійська загальновійськова армія зі штабом у м. Вороніж та 8 гвардійська загальновійськова армія зі штабом у м. Новочеркаськ Ростовської області*), заходження дипломатичного процесу, стосовно вирішення військового конфлікту на Донбасі, у глухий кут, а також агресивні заяви, по відношенню до України, офіційних представників РФ, створюють реальні загрози національній безпеці України та негативно впливають на фінансово-економічний розвиток регіону та України в цілому.

Руйнування економіки України є свідомою і цілеспрямованою дією Російської Федерації та одним з методів гібридної війни, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію,

соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України та Донецького регіону.

Попри зусилля української влади з мирного врегулювання конфлікту, діям офіційного Києва бракує стратегічних підходів, комплексності, ефективності та послідовності. Рішення ухвалюються із запізненням. Загалом спостерігається відсутність синергетичного підходу при формуванні державної стратегії на російському напрямі.

Протягом 2014–2015 рр. внаслідок бойових дій та негативної політики окупаційних адміністрації РФ у Донецькій області, густозаселена й унікальна за рівнем урбанізації Донецька область зазнала великих втрат людності міських поселень на тлі дезорганізації життєдіяльності населення та надання соціальних послуг, повного або часткового руйнування житлового фонду і стратегічно важливих інфраструктурних об'єктів.

Спостерігаються ознаки руйнівної деурбанізації. У зв'язку із переселенням частини мешканців постраждалих територій і формуванням нових міграційних потоків, пов'язаних із розгортанням бойових дій, середня щільність населення зменшилась на 20%, що є критичним з огляду на найближчі перспективи відновлення потенціалу людності поселень Донбасу.

За даними Мінрегіонбуду України, станом на вересень 2014 р. у Донецькій області з 28 міст обласного підпорядкування (3,67 млн осіб) та 18 районів (650 тис. осіб), зазнали значних руйнувань 21 місто (3,39 млн. осіб) та 13 районів (520 тис. осіб). Внаслідок тривалих бойових дій, перебування частини території під контролем незаконних збройних формувань та захоплення м. Донецька, були втрачені економічно і соціально важливі функції (насамперед, транспортні і промислові) окремих поселень Донецької області. Значно менших прямих втрат і руйнувань зазнала мережа малих міст людністю до 50 тис. осіб через відсутність

стратегічно важливих об'єктів, що піддавались цілеспрямованому знищенню з боку незаконних збройних формувань. Проте закриття вугільних підприємств середніх і малих міст із монопромисловою економікою (м. Торез, Сніжне, Шахтарськ, Стаханов, Вуглегірськ) суттєво ускладнило життєзабезпечення населення, яке залишилось на їх території. Окремі з них (мм. Торез, Стаханов, Шахтарськ, Моспіно та ін.) знаходяться на межі незворотної деградації, оскільки наразі фактично зупинились основні містоутворюючі підприємства[27].

Очікується, що в разі безповоротної міграції більшості населення, передусім молоді та осіб працездатного віку, відбуватиметься їх прискорена деградація. Істотно потерпають від порушення виробничих циклів, а також безробіття та відсутності доходів населення міст Авдіївка, Єнакієво, Алчевськ. Зокрема, на ПАО "Авдіївський коксохімічний завод" раніше було зайнято близько 20,2%, Єнакієвському металургійному заводі – 13,8%, Алчевському металургійному заводі – 12,8% місцевих мешканців. Більша частина руйнувань на Донбасі припадає на житлові будинки і системи енерго-, водо-, теплопостачання. Оцінки втрат від руйнування інфраструктури знаходяться у діапазоні від 469 млн. до 326 млрд дол. США. Зруйновано або пошкоджено 1080 енергетичних об'єктів (повітряні лінії електропередачі, підстанції, трансформаторні підстанції всіх рівнів напруги), системи диспетчерського керування та зв'язку, адміністративні будівлі, викрадено транспортні засоби[42].

Загальна сума коштів, необхідних на відновлення зруйнованих об'єктів електропостачання у Донецькій області, оцінюється в 476,6 млн. грн. Внаслідок бойових дій, руйнувань транспортної та енергетичної інфраструктури багато підприємств змушені були призупинити або припинити виробничі процеси. Істотно постраждали машинобудування, важка та видобувна промисловість, зокрема вугільна, значна частка підприємств якої знаходиться в зоні проведення Операції об'єднаних сил. Руйнувань і пошкоджень зазнали основні підприємства галузей

промисловості, що формують бюджет регіону, припинила діяльність значна кількість містоутворюючих підприємств. Малі та середні підприємства зменшили економічну активність на 80-90%, а майже 40 тисяч з них повністю припинили свою діяльність. За інформацією

Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, економічна активність на тимчасово неконтрольованих Україною територіях зменшилась, що спричинило зменшення експорту приблизно удвічі. Зокрема, у Донецькій області скорочення обсягів промислового виробництва складало: у виробництві, передачі й розподілі електроенергії – 18,3%; у металургійному виробництві і виробництві готових металевих виробів – 27,7%; у виробництві коксу та продуктів нафтопереробки – 31,5%; у вугільній промисловості – 36,8%; у машинобудуванні – 41,1%; у виробництві хімічних речовин і хімічної продукції – 47,5%[9].

У базових галузях промисловості регіону порушені традиційні виробничі ланцюжки «вугілля–кокс–метал» та «вугілля– електроенергетика». На працюючих підприємствах Донецької області знижено обсяги виробництва продукції через перебої з постачанням сировини і вивезенням готової продукції, пошкодженням виробничих та інфраструктурних об'єктів, мереж водопостачання, електроживлення, призупиненням банківських операцій.

У Донецькій області знизилася обсяги виробництва всіх видів металопродукції, виробництво коксу зменшилось приблизно на 30%, діяльність більшості металургійних підприємств була збитковою, хоча питома вага їх збитків становила лише 3,3% від сумарних збитків усієї промисловості регіону.

З усіх основних металургійних та коксохімічних підприємств Донбасу, тільки ПАТ «Маріупольський металургійний комбінат імені Ілліча» («ММК ім. Ілліча») та ПрАТ Металургійний комбінат «Азовсталь» (МК «Азовсталь»), розташовані у м. Маріуполь, не зупиняли виробничий процес[35]. Проте, внаслідок обмежень поставок сировини та вивозу готової

продукції їх виробничі потужності завантажені не повністю. Проблеми з ресурсним забезпеченням виробничого процесу металургійних підприємств Донбасу (як на окупованій території, так і на підконтрольній Україні), головним чином, пов'язані з пошкодженням транспортної, передусім залізничної, інфраструктури, оскільки використання морських перевезень не може забезпечити їх необхідним обсягом доставки сировини для стабільної роботи. Проблеми у «ММК ім. Ілліча» та МК «Азовсталь» виникають також і з постачанням коксу, адже більшість постачальників знаходиться або на лінії зіткнення (ПАТ «Авдіївський коксохімічний завод»), або на окупованій території (ПАТ «Ясинівський коксохімічний завод», ПАТ «Донецьккокс»).

Базовими умовами і важливими чинниками успішного відродження Донбасу є реалізація в Україні економічних реформ, створення механізмів демонополізації та детінізації національної економіки, запобігання корупції, забезпечення прозорості використання бюджетних коштів, підвищення соціальної відповідальності великого бізнесу, передусім щодо дотримання митного і податкового законодавства. На Донбасі пріоритетним має бути широке використання ідеології публічно-приватного партнерства як організаційно-економічної рамкової основи побудови інвестиційної моделі взаємовідносин держави, органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарювання- приватних партнерів у виробничій та соціальній сфері[42].

Не менш важливим є розширення інституційного поля та розбудова механізмів взаємодії бізнесу, держави та громадянського суспільства з усіх актуальних питань соціально-економічного порядку денного в регіоні, створення публічних та приватних інститутів розвитку, підвищення інституційної спроможності публічної влади та обізнаності суспільства щодо планів держави відносно розвитку певної території, активної участі у цих процесах наукових та аналітичних центрів, а також міжнародних організацій, що мають відповідний досвід і компетенції щодо реалізації проектів подібної складності з широким залученням різних груп інтересів.

Відродження Донбасу можливо лише за умови залучення значних іноземних та вітчизняних інвестицій, отримання донорської, гуманітарної допомоги від інших держав, юридичних і фізичних осіб, а також у межах програм міжнародних організацій (зокрема, ООН). Форми надання такої допомоги мають бути узгодженими та відповідати правилам і вимогам ЄС в контексті Угоди про асоціацію України з ЄС[43].

Відновлення економічного та соціального потенціалу поселень Донбасу розраховане на тривалий час і має забезпечити формування поліцентричної радіально-кільцевої моделі розселення з опорними центрами впливу у відповідних межах транспортної доступності, що ґрунтується на принципі рівномірного розселення з оптимальним режимом господарського освоєння окремих територій, посиленням міжпоселенських зв'язків, дотриманням нормативів і наукових рекомендацій в частині взаємного розміщення та кооперації різних видів господарської діяльності з урахуванням вимог чинних нормативів соціального забезпечення населення й екологічності умов його проживання. Реалізація даної моделі вимагає пошуку нових напрямів і форм економічної реабілітації пошкодженої поселенської структури, зруйнованих систем життєзабезпечення, а також формування ефективної місцевої влади та дієздатної територіальної громади.

Програма відновлення та розвитку Донбасу має стати національним проектом комплексної модернізації економіки та інфраструктури України. Для її успішної реалізації повинні бути залучені не лише державні кошти і міжнародна допомога, а й мобілізовані ресурси українського бізнесу. Для цього в найкоротші терміни необхідно сформувати пул будівельних, логістичних, транспортних, машинобудівних, інжинірингових, фінансових компаній, що можуть запропонувати комплексне рішення для відновлення і модернізації регіону, зокрема щодо розробки:

- високоефективних технологій реконструкції та відновлення експлуатаційних характеристик будівель і споруд в особливих умовах;

- проектних компонувальних рішень і технологій зведення спеціальних споруд з використанням високоефективних матеріалів з підвищеними характеристиками сприйняття ударних динамічних навантажень;
- енерго- та ресурсощадних технологій виробництва бетонів для промислового, цивільного і дорожнього будівництва;
- архітектурно-планувальних та конструктивних рішень, технологій зведення модульних мобільних будинків, житлових багатоповерхових будинків соціальної групи на основі принципів енергоощадності;
- енерго- та ресурсоефективних технологій реконструкції систем житлово-комунального господарства регіону;
- комплексу геотехнічних досліджень стосовно сприйняття будівлями та спорудами сейсмічних та інших динамічних навантажень;
- програмно-апаратних засобів логістичного супроводу діяльності будівельного комплексу відновлюваного регіону.

Висновки до розділу 1

Таким чином, фінансово-економічна безпека регіону – це забезпечення незалежності від впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, гарантування безпечного режиму роботи об'єктів управління для створення умов стійкого економічного зростання і умов для повноцінного життя населення.

Опорою національної економіки та економічного розвитку регіонів є високорозвинені виробничі структури, які спроможні успішно досягати поставлених ринкових цілей. Навіть в найбільш розвинених країнах економічна безпека залишається відносною.

Нехтування станом економічної безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з наступною втратою її суверенітету. Належний рівень економічної безпеки досягається здійсненням єдиної державної політики, в тому числі економічної політики,

підкріпленої системою скоординованих заходів, адекватних внутрішнім та зовнішнім загрозам. Без такої політики неможливо домогтися виходу з кризи, примусити працювати механізм управління економічною ситуацією в Україні, створити ефективні механізми соціального захисту населення.

Необхідність додаткового більш поглибленого й детального пророблення регіональних аспектів економічної безпеки обумовлена тим, що соціальні й економічні процеси, структура виробництва й споживання набувають усе більше вираженого регіонального характеру. Це пов'язано як з нерівномірністю розподілу природних ресурсів, територіальними розходженнями в природно-кліматичних умовах, наявною системою розселення населення, традиціями господарського укладу, так і процесами глобалізації й інтеграції, що посилюються. Використання природних ресурсів, охорона природного середовища, соціально-економічний розвиток завжди співвідносяться з певною територією. У цих умовах відбувається об'єктивна зміна ролі безпеки регіону в розвитку суспільства.

Отже, основою розв'язання проблем у сфері забезпечення умов для підвищення рівня економічної безпеки має стати формування чіткого теоретичного базису, який може бути створений на основі теорії економічних інтересів, що дозволяє найбільш повно і глибоко розкрити сутність економічних явищ і процесів. Формування цілісної концепції економічної безпеки національного господарства неможливе без розгляду регіонів як самостійних господарюючих суб'єктів, носіїв економічних інтересів як в рамках країни, так і при побудові відносин міжнародного співробітництва.

РОЗДІЛ 2. СИНТЕЗ СУЧАСНИХ МЕХАНІЗМІВ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ТА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ

2.1. Загальна характеристика фінансово-економічного потенціалу Донецького регіону в сучасних кризових умовах

Донецький регіон розташований у південно-східній частині України і межує з Дніпропетровською, Запорізькою, Луганською та Харківською областями. На сході його кордони частково співпадають з державними кордонами України вздовж Ростовської області Російської Федерації, на півдні омивається водами Азовського моря. З квітня 2014 року на території Донецької області триває збройний конфлікт. Наслідком цього стала окупація частини території регіону, на яку, за оціночними даними, припадає 33% площі, 54% населення, 60% виробничого потенціалу, а також 34% населених пунктів, включаючи 13 міст обласного значення та 5 повних районів. Всього на сьогодні невідконтрольними українській владі залишаються 446 населених пунктів, включаючи обласний центр Донецької області – місто Донецьк. Для Донецького регіону характерна наявність малих монофункціональних міст. На території області, підконтрольній українській владі, налічується 24 малих міста з чисельністю населення до 50 тисяч осіб. В них проживають 408,0 тисяч осіб, або 22% загальної чисельності населення, що проживає на підконтрольній території). З них:

- 12 вугледобувних міст (222,7 тисяч осіб);
- 3 міста, які спеціалізуються на переробній промисловості (67,6 тисяч осіб);
- 1 місто, яке спеціалізуються на видобутку рудної та нерудної сировини (11,0 тисяч осіб);
- 1 транспортний центр (21,0 тисяч осіб);
- 3 енергетичні центри (45,2 тисяч осіб);
- 1 центр рекреації та оздоровлення (4,4 тисяч осіб);
- 3 міста, які не мають чітко вираженої спеціалізації (36,2 тисяч осіб)

[19].

Розвиток таких міст переважно залежить від діяльності одного містоутворюючого підприємства, що підвищує загрозу їх бюджетно-фінансовій спроможності.

Донецький регіон має потужний промисловий потенціал і посідає 2 місце серед інших регіонів за обсягом реалізованої промислової продукції, має найбільш потужні ланцюжки «сировина-виробництво-збут» у металургійному та енергетичному комплексах, а також забезпечує істотну частку національного виробництва продукції солі кам'яної (майже 99%); машин та обладнання для металургії (87%); каменю, піску та глини (40%), вугілля кам'яного (35%); чавуну (40%); сталі (37%); прокату готового (35%); коксу (46%); декоративних керамічних виробів (47%), вогнетривких виробів (33%) тощо.

Рисунок 2.1 Структура промисловості Донецького регіону

Основу промислового комплексу складають вугільна промисловість, металургія, машинобудування. Спеціалізація Донецького регіону зумовлена вигідним географічним положенням, багатою мінерально-сировинною базою, достатньо розвинутою інфраструктурою і високим рівнем урбанізації.

Найбільш потужні ланцюжки «сировина – виробництво – збут» сформовані у металургійному комплексі регіону. Основними видами металургійної продукції, що виробляється в Донецькому регіоні, є чавун, сталь та напівфабрикати зі сталі. Найважливішими видами сировини, які використовуються металургійними підприємствами, є залізородна сировина, металобрухт, кокс та металургійні флюси.

Агропромисловий комплекс Донецького регіону спеціалізується на виробництві зернових та зернобобових культур, соняшника, вирощуванні свиней та птиці і розвивається під впливом наступних факторів: розташування регіону в зоні ризикованого землеробства та істотна залежність виробництва продукції рослинництва від погодних умов; зменшення частки земель, засіяних кормовими культурами і зростання частки площ, засіяних технічними культурами, у тому числі соняшником, що негативно впливає на якість ґрунтів; скорочення поголів'я великої рогатої худоби (у тому числі корів) через низьку рентабельність м'ясної та молочної продукції.

Протягом останніх 5 років в Донецькому регіоні спостерігаються постійні коливання кількісних показників малого підприємництва області. Проте загальною тенденцією залишається зниження основних показників їх діяльності. Серед основних чинників зазначеної ситуації – вразливий вплив змін законодавства у сфері податків і зборів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування для цієї категорії підприємництва. У структурі малих підприємств за видами економічної діяльності превалюють сфери діяльності невиробничого характеру, особливо ті, які мають відносно швидкий оборот засобів[48].

Останніми роками демографічний розвиток Донецького регіону характеризувався поступовим зменшенням чисельності населення. Порівняно з підсумками Всеукраїнського перепису населення, проведеного у 2001 році, кількість наявного населення в 2020 році зменшилася на 727,7 тисяч осіб, або на 14,9%, у тому числі міського населення – на 627,8 тисяч осіб (на 14,2%),

сільського – на 99,9 тисяч осіб (на 20,7%). Зменшення населення регіону спричинене, в першу чергу, дією природних чинників: за рахунок природнього скорочення чисельність населення скоротилась на 84,4 тисяч осіб (64% загального скорочення), за рахунок міграційного відтоку – на 47,0 тисяч осіб (36%). Наслідками несприятливої демографічної ситуації в регіоні є старіння населення, а отже – зростання демографічного навантаження на осіб працездатного віку. Ситуація на ринку праці Донецького регіону характеризується наявністю суттєвих структурних проблем, пов'язаних, в першу чергу, з наступними викликами: високий рівень безробіття через диспропорції між попитом та пропозицією робочої сили; брак кваліфікованих кадрів у найбільш затребуваних галузях та сферах; зростанням заборгованості із заробітної плати, як один з факторів підвищення соціальної напруженості та зростання недовіри населення до влади[33].

Економіка Донецького регіону характеризується істотною енергоємністю. При цьому, енергетична система області спроможна не тільки задовольняти потреби побутових та промислових споживачів у повному обсязі, але також передавати надлишки виробленої електроенергії до об'єднаної енергетичної системи.

Вагомою складовою фінансової системи регіону є система залучення інвестицій. Одночасно на розвиток інвестиційного потенціалу негативно вплинув збройний конфлікт і тимчасова окупація територій окремих районів Донецької області.

Після істотного згортання інвестиційної діяльності у 2013- 2015 роках, протягом 2016- 2020 років спостерігалось щорічне зростання показника: у 2016 році – на 3,6 млрд грн (або на 43,3%), у 2020 році – на 9,7 млрд грн (на 56,2%). Незважаючи на це, обсяг капітальних інвестицій, використаних у 2020 році, не досяг того рівня, який був до початку військового конфлікту в регіоні. В першу чергу, приріст капітальних інвестицій відбувається за рахунок власних коштів підприємств та організацій, коштів держбюджету, кредитів банків та інших позик. В структурі джерел фінансування

капітальних інвестицій найбільша питома вага належить власним коштам підприємств та організацій – 82,6%, коштам місцевих бюджетів – 13,6%, коштам державних бюджетів – 2,3%[27].

Через проведення бойових дій, які тривають починаючи з 2014 року, істотна частина території регіону була окупована та на теперішній час залишається непідконтрольною українській владі. Це також обумовило втрату більшої частини наукового та інноваційного потенціалу, який зосереджувався переважно в адміністративному центрі – м. Донецьк, який на теперішній час перебуває під контролем незаконних збройних формувань. З початком збройного конфлікту у 2014 році була втрачена істотна частина економічного потенціалу, зруйновані важливі виробничо-збутові ланцюги. Це призвело до різкого економічного падіння та послаблення позицій регіону в національній економіці. У 2016 році темпи падіння економіки суттєво знизилися. Проте, вже у 2017 році внаслідок блокади залізничних перевезень вугілля та інших вантажів були припинені господарські зв'язки з тимчасово окупованими територіями регіону. Це призвело до виникнення гострої кризи у технологічних ланцюгах «вугілля-кокс-метал» та «вугілля-електроенергія» і, в свою чергу, обумовило подальше економічне падіння. Негативні тенденції, які спостерігаються в економіці регіону, проявляються також у динаміці продуктивності праці. З одного боку, це спричинено істотним скороченням обсягів валового регіонального продукту, а з іншого боку – скороченням чисельності зайнятого населення у віці 15-70 років.

Ключовими структурними проблемами економіки Донецької області є переважна спеціалізація промислового комплексу на виробництві проміжних продуктів з низьким ступенем переробки сировини (близько 90% промислового виробництва припадає на металургію, добувну промисловість, постачання електроенергії та виробництво коксу), істотна енергоємність (Донеччина – друга серед інших регіонів за обсягом споживання теплової та електричної енергії), суттєва залежність від зовнішньої торгівлі (частка експорту товарів у валовому регіональному продукті становить 75%), низька

роль малого та середнього підприємництва, а також невідповідність ступеню розвитку окремих видів економічної діяльності існуючому в регіоні попиту та потребі (з урахуванням наявної сировинної бази). Гостре питання для регіону – високий рівень безробіття, який становить 14% (по Україні цей показник складає 8,8%). Серед найбільш важливих чинників, які обумовлюють високий рівень безробіття – невідповідність пропозиції робочої сили попиту на регіональному ринку праці[3].

Протягом останніх років у Донецькому регіоні спостерігається посилення відтоку населення та загострення браку кваліфікованих кадрів, зокрема за ключовими напрямками функціонування бюджетної сфери. Також в області існує потреба у робітничих кадрах. Вирішення зазначених питань можливо через зменшення диспропорцій на ринку праці, у тому числі шляхом підготовки кваліфікованих кадрів системою професійної (професійно-технічної) освіти, стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу. Необхідно стимулювання розвитку галузей з високим інноваційним і економічним потенціалом. Додатковим чинником для розкриття інноваційного потенціалу регіону – є розгалужена мережа закладів вищої освіти, яка представлена 50 закладами; навчальний процес забезпечують понад 4 тисяч педагогічних та науково-педагогічних працівників. Об'єднує керівництво провідних закладів вищої освіти та наукових установ регіону Донецький науковий центр НАН та МОН України, який також має потенціал ядра регіональної інноваційної системи, міждержавних науково-освітніх та інноваційних просторів. Важливим зовнішнім чинником ефективного використання наявного потенціалу вищої освіти – доступ закладів вищої освіти до міжнародних проектів та програм, успішне впровадження національної освітньої реформи, налагодження більш тісної взаємодії з підприємствами для підвищення якості підготовки спеціалістів, затребуваних на ринку праці.

Одна з найбільш гострих проблем регіону, що стримують економічний розвиток області – руйнування ключових транспортно-логістичних зв'язків

як всередині регіону, так і з іншими областями та країнами, а саме: один з найбільших портів України Маріупольський морський торгівельний порт через ведення бойових дій та блокади Азовського моря втратив половину обсягу переробки вантажів, порівняно з 2012 роком, але залишається підприємством з великим потенціалом до розвитку; розірвано основні мережі автомобільного транспортного сполучення між південною та північною частинами регіону, що призвело до кардинальної зміни пасажирських та вантажних транспортних потоків області; ускладнено логістику пасажирського залізничного сполучення; закрито повітряний простір для пасажирського та вантажного цивільного авіасполучення; низькою пропускною здатністю залізничного перегону «Запоріжжя – Камиш Зоря – Волноваха» (єдиного залізничного перегону, що з'єднує порт з іншими регіонами), а також втратою глибин на підхідному каналі порту та будівництвом мосту через Керченську протоку. Потребує вжиття заходів щодо підвищення якості та доступності транспортно-логістичних послуг та стимулювання розвитку екологічно безпечного транспорту.

2.2. Дослідження існуючої системи управління фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в контексті військового конфлікту на Сході України

Специфіка здійснення функцій державного управління в східних областях України обумовлена перешкодами зовнішнього та внутрішнього характеру: наявністю довготривалого збройного конфлікту зі всіма його наслідками (загиблі та поранені серед цивільного населення, внутрішньо переміщені особи, руйнування соціальної та комунальної інфраструктури тощо); недостатнім рівнем ресурсного забезпечення діяльності (організаційно-управлінського, фінансового, кадрового); невідповідністю нормативно-правової бази та наявної ситуації, значним відставанням процесів її удосконалення від реальної ситуації, що змінюється дуже

динамічно; необхідністю дотримуватись у цій складній ситуації загальнодержавного пріоритету реформування системи управління в напрямку її децентралізації та демократизації, не втрачати при цьому контролю ситуації та забезпечувати ефективність управлінських рішень.

Унаслідок російської інтервенції Україна втратила контроль над економікою частини окупованого Донбасу, виробничими активами та інфраструктурою регіону. На Сході країни були незаконно захоплені промислові підприємства, землі, державне майно, соціальні об'єкти. Для достовірної оцінки соціально-економічних факторів конфлікту вкрай важливо з'ясувати реальний соціально-економічний стан та об'єктивно оцінити рівень життя населення на окупованих територіях[11].

Також важливо визначити рівень економічної “самодостатності” та фінансову залежність від Російської Федерації. Очевидно, подальше розгортання подій на Сході України значною мірою буде залежати від того, яку політику, в т.ч. соціально-економічну тактику застосуватиме Російська Федерація щодо окупованих територій у Донецькому регіоні. На окупованих територіях залишилося 388 державних підприємств, 4500 об'єктів державної власності (об'єкти нерухомості) та понад 100 великих підприємств недержавної форми власності. Загалом втрачено близько 50% промислового потенціалу Донецького регіону. Обладнання окремих підприємств було вивезено на територію Російської Федерації або розібрано на металобрухт[15].

Реалістичною вбачається оцінка втрат внаслідок демонтажу та вивезення обладнання в 1 млрд. грн. (у цінах на початок 2014 р.) (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

Найбільші втрати активів бізнесу на окупованих територіях

Підприємства	Сума	Рік втрати контролю за активами
ПАТ Алчевський металургійний	4,7	2017 р.

комбінат		
Холдинг «Метінвест»	14,4	2017 р.
ДТЕК	4,4	2017 р.
Демонтаж, вивезення обладнання в РФ (29 підприємств)	1,0	2014-2015 р.
ПАТ «Укрзалізниця»	8,8	2016 р.
ПАТ «Енергоринок»	3,9	2017 р.
ПрАТ «Миронівський хлібопродукт»	0,6	2014 р.
ПАТ «Донбасенерго»	1,1	2017 р.
Разом	38,9	

Упродовж 2014 року на окупованих територіях відбувалося масове закриття рахунків та вилучення депозитів клієнтами, що спричинило скорочення ресурсної бази банківської системи країни на 80,5 млрд. грн. Водночас банки втратили контроль над активами на окупованих територіях. Окупація створила для клієнтів можливість не погашати кредити. Натепер понад 70% кредитів з тимчасово окупованих територій у Донецькій області позичальниками не обслуговуються. Хоч юридично банки і мали можливість отримати судові рішення про стягнення боргів з таких клієнтів, проте механізму виконання таких рішень у випадку, якщо позичальник і заставне майно знаходилися на окупованій території, не було. Це стало причиною втрат українських банків у розмірі близько 50 млрд. грн[23].

Аналіз фінансово-економічної ситуації Донецького регіону ускладнюється через брак достовірної економічної інформації. Зокрема, «статистичними органами республік» оприлюднюються лише дані про кількість зареєстрованих підприємств та темпи інфляції.

Упродовж 2014-2016 років економічний потенціал окупованих територій було послаблено внаслідок руйнування будівель і споруд, пошкодження промислових об'єктів та інфраструктури, демонтажу та вивезення

обладнання до Російської Федерації. Частина підприємств припинили своє існування. Для відновлення виробництва на окупованих територіях бракує фінансових і людських ресурсів. Це спричинено виїздом кваліфікованих працівників за межі окупованої частини Донбасу. Гострий дефіцит кваліфікованих кадрів визнається однією з ключових проблем. Дається взнаки й відсутність перспектив створення повноцінної банківської системи.

Наразі в окупованій частині Донецького регіону не створено повноцінної грошово-кредитної системи. Упродовж 2015-2018 років на окупованих територіях під керуванням кураторів з Російської Федерації були запроваджені локальні системи розрахунків в російських рублях, через які здійснюються виплати пенсій, бюджетне фінансування та платежі підприємств. Створені “центральні банки республік” є не емісійними центрами, а фінансовими установами, які функціонують на правах кореспондентів банку самопроголошеної “Південної Осетії” і не спроможні здійснювати власну грошово-кредитну політику. Головні функції вказаних “банків”:

- транзит коштів “фінансової допомоги” Російської Федерації і виплати за її рахунок пенсій, зарплат та соціальної допомоги, а також фінансування окупаційних сил;

- контроль за проведенням розрахунків за експортними та імпорнтними операціями.

“Центральний банк ДНР” створений у жовтні 2014 року, з весни 2015 року почав відкривати рахунки для фізичних і юридичних осіб. На початку 2017 року державні “банки” ДНР було підключено до міжнародних розрахунків з Російською Федерацією через банк-кореспондент – “Міжнародний розрахунковий банк” (м. Цхінвалі, Південна Осетія), що дало змогу запровадити квазілегальний механізм розрахунків між так званою “ДНР” і Російською Федерацією через “Південну Осетію” (єдина юрисдикція, яка визнає “ДНР” і визнається РФ) і уникати західних санкцій РФ, яка формально не визнає “республіки” на території України. Дотепер

“Центральний банк ДНР” не оприлюднював жодної фінансової інформації, крім кількості клієнтів.

Оскільки “банки” не є емісійними центрами, обчислити обсяги грошової маси в обігу в “республіках” неможливо. Фактично ними виконується лише функція розрахунково-платіжного обслуговування, функція комерційного кредитування не здійснюється. Найвірогіднішою причиною цього є відсутність кредитних ресурсів у т. зв. “банків”, платоспроможність і ліквідність яких невідома. Функцію сурогатного кредитування у ДНР виконують “ломбарди”. За повідомленням деяких ЗМІ, у 201 році було розпочато кредитування “підприємств” на окупованих територіях через південноосетинські банки. Зважаючи на обмеженість кредитних ресурсів, виділених з Російської Федерації на цілі кредитування, цей процес не було довірено “банкам” ДНР і він здійснюється, зокрема через “Міжнародний розрахунковий банк” (м. Цхинвалі) під безпосереднім контролем ФСБ РФ.

Бюджет ДНР дотепер не оприлюднювався. За оцінками експертів, найбільша частина витрат (50% бюджету) – це соціальні витрати. Система оподаткування у ДНР не передбачає застосування ПДВ. Зокрема, у ДНР запроваджена система оподаткування, основою якої є податок з обігу в 6% або 20% з прибутку + 1,5% з обігу. Для малого бізнесу застосовується спрощена система (купівля патентів). Рівень фіскальної незалежності ДНР залишається вкрай низьким. За відсутності відкритої інформації про доходи бюджету неможливо встановити відсоток покриття витрат зібраними на окупованих територіях податками. Оприлюднена у 2017 році СБУ інформація про рівень дотаційності бюджету у 75% є дещо застарілою. Утім, малоімовірно, що фіскальна достатність ДНР у середньостроковому періоді перевищить рівень 50%. ДНР залишатиметься не спроможною існувати без зовнішньої фінансової підтримки[44].

Функціонування економіки тимчасово окупованих територій Донецької області неможливе без підтримки з боку Російської Федерації. Хоча фактичні обсяги такої підтримки приховуються і публічно не розкриваються, за

експертними оцінками, їх розмір становить \$1-2 млрд. на рік. Російська Федерація запровадила механізм фінансування “ДНР” та покриття дефіциту її бюджету через “Фонд підтримки міжнародних гуманітарних проєктів”, засновником якого є “Міжнародний розрахунковий банк” (м. Цхінвалі, Південна Осетія). Фонд через рахунки російської некомерційної організації “Центр міжнародних розрахунків” спрямовує кошти безпосередньо до “Державного банку “ДНР”. Крім фінансової допомоги, Російська Федерація регулярно незаконно надсилає до тимчасово окупованих територій Донецької області т.з. “гуманітарні конвої”.

У зворотному напрямку до Російської Федерації здійснюються незаконні поставки вугілля, металобрухту, зерна, соняшникової олії та іншої продукції з окупованих територій. Російська Федерація намагається знизити витрати на утримання окупованих територій і перевести окупаційні адміністрації на часткове самофінансування.

Так, відповідно Указу президента РФ від 15.11.2021 року №657 «Об оказании гуманитарной поддержки населению отдельных районов Донецкой и Луганской областей Украины» (рос.), на території РФ було визнано дійсність сертифікатів походження товарів, що видаються на тимчасово окупованій території, а також допуск товарів, що виготовляються на вказаній території, до закупівель російськими державними органами, без застосування кількісних квот по відношенню до цих товарів.

Поряд з тим, непрозора економічна модель “ДНР” не передбачає підзвітності влади перед населенням. Інформація, яка давала хоча б загальне уявлення про обсяги та структуру використання коштів “бюджетів” та “фінансової допомоги” Російської Федерації, не оприлюднюється. Тотальна засекреченість інформації і непрозорість діяльності окупаційних адміністрацій РФ у Донецькій області є ідеальним середовищем для розкрадання коштів і корупції[39].

Упродовж окупації економічні та фінансові контакти України з окупованими територіями послаблювались. Рішення щодо призупинення

бюджетного фінансування соціальних виплат на окупованих територіях було прийнято в листопаді 2014 року. Наприкінці 2014 року на підставі Указу Президента ведення банківської діяльності та пенсійні виплати на окупованих територіях були припинені. При цьому була збережена можливість для пенсіонерів з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей отримувати пенсії у разі перереєстрації на території, підконтрольній Україні.

Питання щодо відновлення виплати пенсій громадянам, які залишилися на окупованих територіях, за рахунок України порушувалося на переговорах у Мінську в лютому 2015 року. Російська Федерація наполягала на відновленні виплат, Україна гарантувала виплати після виводу військ Російської Федерації з території Донбасу. Дотепер Україна не змінила позицію з цього питання. Упродовж 2015-2016 років відбулася подальша економічна дезінтеграція окупованих територій з Україною. У травні 2015 року було припинено розрахунки за електроенергію, вироблену на окупованих територіях.

Починаючи з 2015 року переважна більшість розміщених на окупованих територіях підприємств-емітентів акцій припинили оприлюднювати звітність на сайті Нацкомісії з цінних паперів та фондового ринку. Упродовж 2015-2016 років поширеною була практика подвійної реєстрації – одночасно в ДНР і в Україні, яка полягала у сплаті податків одночасно і до бюджету України, і до бюджету “ДНР”. У добувній та металургійній промисловості великий бізнес продовжував ведення господарської діяльності на окупованих територіях аж до кінця лютого 2017 року, маючи можливість переміщення виробленої на окупованих територіях продукції (метал, вугілля) через лінії зіткнення та її подальшого продажу на внутрішньому та зовнішньому ринках. Великий бізнес остаточно припинив господарську діяльність на окупованих територіях лише на початку 2017 року у зв’язку із запровадженням окупаційною адміністрацією зовнішнього управління захопленими підприємствами. У березні 2017 року Указом Президента було затверджене

рішення РНБО про остаточне припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення[19].

Отже, соціально-економічні контакти України з окупованими територіями впродовж окупації послабились, з тенденцією до повного розриву. Прямі фінансові та економічні відносини на державному рівні з окупованими територіями (бюджетне фінансування, пенсійне забезпечення) було згорнуто впродовж 2014-2015 років. Хоча протягом 2016-2017 років український бізнес втратив контроль над ключовими активами, зберігається його зацікавленість у відновленні контактів із підприємствами на окупованих територіях, зокрема щодо постачання вугілля.

Нестабільна соціально-економічна ситуація зумовлюється невизнаним статусом “ДНР”, який унеможливорює формування повноцінних зовнішньоекономічних відносин. Порівняно з довоєнним часом економіка окупованих територій Донецької області стиснулася у рази, промисловий потенціал Донецького регіону використовується менш ніж на третину. Рівень заробітних плат є вдвічі нижчим, порівняно з прилеглими територіями України та Росії. Усе це створює економічні передумови для зростання соціальної напруженості та невдоволення населення. Сьогодні власних доходів окупаційної адміністрації РФ у Донецькій області недостатньо навіть для вирішення соціальних проблем та забезпечення мінімальних соціальних стандартів. Вони так і залишатимуться повністю залежними від фінансової та матеріально-технічної підтримки з боку Російської Федерації, яка здійснюється для забезпечення окупаційного режиму, утримання мінімально необхідного соціального рівня життя на ТОТ і прив’язки цього регіону до Російської Федерації.

2.3. Аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, що створюють загрози фінансово-економічній безпеці Донецького регіону

Донбас залишається регіоном з залежною економікою, тобто понад 50 відсотків власних доходів регіону формуються за рахунок трьох галузей, а саме металургії, паливно-енергетичної та суміжних виробництв, саме цей факт є одночасно слабкою та сильною стороною економіки регіону.

Для визначення внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на фінансово-економічну безпеку Донецького регіону, було використано метод SWOT аналізу (Додаток А), де: сильні сторони - наявні внутрішні позитивні фактори або ресурси, які можуть бути використані для формування конкурентних переваг; слабкі сторони - наявні негативні фактори, які заважають розвитку; можливості - позитивні фактори впливу (наявні або найбільш ймовірні), які можна використати для розвитку; загрози - негативні фактори зовнішнього впливу (наявні або найбільш ймовірні), які перешкоджають розвитку економіки регіону.

За результатом проведеного аналізу було визначено наступні зовнішні та внутрішні фактори, що створюють загрозу для фінансово-економічної безпеки Донецького регіону, які відображені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Внутрішні фактори	Зовнішні фактори
1. Відсутність комплексного та всеосяжного стратегічного планування, а також досвіду роботи в умовах довготривалого локального конфлікту	1. Близькість зони воєнного конфлікту, загроза переростання локального конфлікту в повномасштабну війну
2. Інформаційна ізольованість та низький рівень обізнаності населення. Недостатня публічність діяльності місцевої влади. Відсутність ефективних комунікаційних платформ	2. Пандемія COVID-19
3. Неврегульований статус Азовського моря, стримує відновлення повноцінної діяльності Маріупольського морського порту	3. Неконтрольований вплив негативних тенденцій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях

<p>4. Органи місцевого самоврядування недостатньо, або зовсім не впливають на економіку громади</p>	<p>4. Блокада Азовського моря. Обмежене судноплавство через Керченський пролив</p>
<p>5. Відсутність розвинутих вантажних транспортних «коридорів», швидкісних потягів та не функціонування аеропортів регіону. Транспортна інфраструктура не забезпечує усіх потреб бізнесу</p>	<p>5. Продовження несприятливої економічної політики в Україні та подальше падіння інвестиційної привабливості</p>
<p>6. Нерозвиненість інфраструктурної, інформаційної та освітньої мережі підтримки підприємництва у малих містах та сільській місцевості регіону</p>	<p>6. Брак водних ресурсів. Відсутність альтернативного джерела водопостачання для населення та галузей економіки</p>
<p>7. Відсутність належної взаємодії між центральними, районними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо розв'язання поточних проблем малого і середнього підприємництва</p>	<p>7. Подальше руйнування трикутника «освіта-наука-промисловість»</p>
<p>8. Нестабільне та непередбачуване регуляторне середовище, в якому функціонують суб'єкти малого і середнього підприємництва. Зарегульованість підприємницької діяльності</p>	<p>8. Нестабільна державна політика та недостатня інституційна спроможність реалізації державної політики, в тому числі у сфері державної підтримки розвитку підприємництва, у першу чергу в сільській місцевості</p>
<p>9. Недостатня інфраструктура підтримки малого і середнього підприємництва, яка не відповідає потребам малого і середнього бізнесу. Висока вартість кредитних ресурсів</p>	<p>9. Міграція молоді, погіршення демографічної ситуації і старіння населення громад, трудова міграція працездатного населення</p>
<p>10. Деіндустріалізація. Моноекономіка, залежність бюджету регіону від підприємств металургійного та паливно-енергетичного комплексів та суміжних виробництв</p>	<p>10. Низька зацікавленість влади в пошуку шляхів поліпшення соціально-економічних умов на селі. Зубожіння населення</p>

11. Сировинна структура економіки, низька технологічність. Переважна більшість монокультур, відсутність культури збереження родючості ґрунту.	11. Скорочення державної підтримки стимулювання малого та середнього бізнесу
12. Недостатньо розвинута переробна промисловість та інші види господарської діяльності, недостатня кількість та слабкий потенціал місцевих підприємств переробки с / г сировини	12. Розташування в зоні ризикованого землеробства, вилучення із господарського обороту с/г земель, зокрема через ведення бойових дій та мінування
13. Слабка економічна співпраця великого, малого і середнього бізнесу	13. Відсутність ефективної моделі кредитування та агрострахування.
14. Дефіцит фінансових, матеріальних, людських ресурсів, нестача кваліфікованих кадрів у найбільш важливих галузях	14. Нестабільність курсу національної валюти
15. Низький рівень залучення інвестицій у розвиток малого і середнього бізнесу	15. Погана логістика з іншими регіонами обмеження автомобільного, залізничного та відсутність авіасполучення,
16. Низька активність громадських організацій підприємців та фермерів. Відсутність ефективного діалогу з владою	16. Втрата конкурентоспроможності та негативна кон'юнктура на ринках металопродукції
17. Залежність розвитку аграрного сектору від ефективності аграрної політики та активної участі держави в її формуванні та реалізації, нерозвинений сектор тваринництва	17. Втрата російського ринку збуту для машинобудівної продукції регіону

Зазначене свідчить про наявність слабких сторін, що мають бути розвинені, а саме розроблено та впроваджено Стратегію фінансово-економічного розвитку регіону, яка б передбачала забезпечення модернізації промисловості; розвиток сучасного машинобудування; створення нових робочих місць із застосуванням ІТ галузі; залучення молоді у всі сектори економіки регіону; підтримку розвитку малого та середнього бізнесу, передусім у сільській місцевості; створення вигідних логістичних хабів та

коридорів; забезпечення розвитку регіону в умовах довго триваючого конфлікту.

Висновки до розділу 2

За обмеженості ресурсів, ситуативної нестабільності та соціальної напруженості, при формуванні організаційно-управлінського забезпечення відновлення Донбасу доцільно реалізувати пріоритетні напрями діяльності, від яких буде залежати ефективність подальших дій з одночасним дотриманням вимог децентралізації системи управління. Для організаційно-управлінського забезпечення та впорядкування діяльності центральних і регіональних органів виконавчої влади щодо відновлення Донбасу, подолання негативних наслідків воєнного конфлікту в державній політиці необхідно визначити та реалізувати такі пріоритетні напрями:

- модернізація системи державного управління для забезпечення її здатності оперативно й ефективно діяти на упередження і подолання наслідків конфліктів, запобігати людським, соціальним та економічним втратам, сприяти відновленню постконфліктних територій на інноваційній основі;

- забезпечення ефективного функціонування Державного агентства України з питань відновлення Донбасу;

- посилення громадського контролю за виконання ним своїх обов'язків, розробка та реалізація Державної програми відновлення Донбасу на засадах інституціональної солідарності, формування та реалізація соціальної відповідальності держави, громадянського суспільства, бізнесу і людини щодо відновлення Донбасу;

- інтеграція стратегій, програм, планів, заходів з відновлення Донбасу з державними та регіональними стратегіями, програмами, планами, заходами щодо соціально-економічного розвитку; регламентація повноважень, компетенції, обов'язків та відповідальності центральних і регіональних

органів виконавчої влади щодо подолання наслідків воєнного конфлікту та відновлення Донбасу, посилення захисту прав і свобод людини у зоні воєнного конфлікту, удосконалення діяльності правозахисних органів у цій сфері;

- забезпечення інформаційної безпеки на постконфліктних територіях, мінімізація інформаційних ризиків та небезпек і попередження їх виникнення, посилення контролю над інформаційним простором, стимулювання ЗМІ до формування позитивного ставлення суспільства до відновлення Донбасу, використання інформаційних важелів, орієнтованих на патріотичне піднесення, щодо єдності та цілісності України; активізація залучення міжнародних і внутрішніх інвестицій для відновлення виробничої, транспортної, соціальної та іншої інфраструктури Донбасу, допомоги постраждалим у ході воєнного конфлікту, створення умов і можливостей для активізації населення постраждалих територій щодо реалізації власних інвестиційних проектів, спрямованих на відновлення Донбасу;

- забезпечення відповідності державної політики щодо відновлення Донбасу та очікувань населення України і регіону, започаткування соціального моніторингу цих питань, моніторинг рівня соціальної напруженості на постконфліктних територіях, запобігання виникненню нових конфліктів, зростанню протестного потенціалу; збереження інтелектуального потенціалу Донбасу, створення сприятливих умов для науковців для професійної діяльності, надання допомоги у розв'язанні житлових проблем і працевлаштуванні, активне залучення науковців до формування стратегій і програм подолання наслідків воєнного конфлікту та відновлення Донбасу;

- формування відносин суб'єктності між громадянським суспільством, державою, бізнесом щодо відновлення Донбасу, розвиток та реалізація принципів публічно-приватного партнерства, широке залучення до місцевих громад активістів, волонтерів, лідерів громадських об'єднань, представників регіональної еліти, соціально відповідального бізнесу та ін. Залучення

інституцій громадянського суспільства до співпраці з регіональною і місцевою владою створює можливість для ревіталізації та модернізації Донбасу за рахунок такого важливого ресурсу, як активність громадськості й місцевого бізнесу. Реалізація ініціатив щодо створення в структурі органів місцевого самоврядування (особливо на рівні громад) відділів підтримки громадських ініціатив спонукатиме представників цих органів до співпраці з громадськістю, надання їм консультацій щодо створення організацій громад, соціальних підприємств, реалізації проектів, втілення ініціатив у сфері сталого розвитку.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНУ НА ЗАСАДАХ ПІДТРИМКИ ЙОГО ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Шляхи подолання загроз фінансово-економічній безпеці Донецького регіону у сучасних умовах

Вирішення військового конфлікту на сході України лежить у площині геополітики. В основі виникнення збройного протистояння лежать історичні передумови закладені на прикінці ХХ початку ХХІ сторіччя та обумовлені розпадом Радянського Союзу з одночасним руйнуванням Ялтинсько-Постдамської системи міжнародних відносин, просуванням Північно-Атлантичного блоку на схід з одночасним посиленням Російської Федерації, як послідовника радянської системи геополітики.

У 2014 році, Україна, будучи молодою державою, не встигла відреагувати на геополітичні виклики, обумовлені стрімкою зміною міжнародного світоустрою. Незформованість чіткого бачення стратегічного розвитку країни, легковажне відношення вищого військово-політичного керівництва держави до забезпечення безпеки від зовнішніх загроз призвели до провокування конфлікту на території Донецької та Луганської областей, окупації їх окремих районів та утворення загроз для решти регіонів України.

Аналіз актуальної військово-політичної обстановки на сході України вказує на стрімке поглиблення інтеграційних процесів окупованих територій у сферу впливу Російської Федерації, що в свою чергу свідчить про незацікавленість керівництва РФ у коротко та середньостроковій перспективі вирішити конфлікт з Україною. При цьому з кожним роком зростає ціна відновлення економіки та інфраструктури окупованих територій у разі їх реінтеграції до складу України.

Загальний обсяг потреб на відновлення становить 1 520,0 млн. доларів. При цьому орієнтовні обсяги сукупних потреб фінансових ресурсів групуються за трьома компонентами:

- інфраструктура та соціальні послуги (потреба – 1257,7 млн. доларів);
- відновлення економіки (потреба – 135,5 млн. доларів);

- соціальна стійкість, розбудова миру та громадська безпека (потреба – 126,8 млн. доларів)[15].

Більш детальна структура витатків за вищезазначеними компонентами наведена у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Структура витатків на відновлення Донецького регіону

Стаття витрат	Сума витрат, млн. дол.
Інфраструктура та соц.послуги	1257,7
Освіта	9,7
Охорона здоров'я	184,2
Енергетика	78,9
Соціальна допомога	329,4
Водопостачання та водовідведення	40,1
Транспорт	558,2
Громадські будівлі та житло	27,2
Економічне відновлення	135,5
Продуктивні сили та засоби для існування	33
Зайнятість	40
Економічне планування	7,5
Фінансові послуги	25
МСП та приватний сектор	30
Соціальна стійкість, розбудова миру та громадська безпека	126,8
Сприяння єдності та побудова довіри	19,7
Сприяння культурі толерантності через діалог	11,4
Захист населення, постраждалого через конфлікт	5,8
Надання правової допомоги	6,6
Поліпшення доступу до правосуддя	8,1
Психосоціальна підтримка	28,4
Відновлення громадської безпеки	23,9
Разом	1520

Шок, зумовлений економічними втратами від позбавлення частини Донбасу (фізична втрата підприємств і розрив виробничих ланцюгів), деякою мірою абсорбований українською економікою вже негативно позначився на динаміці основних макроекономічних показників за результатами 2014-2020 років. Зокрема, частина компаній закрилась або суттєво скоротила

виробництво, частина – переорієнтувалась на нові джерела сировини та/або нові ринки збуту.

Сьогодні зрозуміло, що в населених пунктах зони Операції Об'єднаних сил суттєво зруйновано економіку, виробничу та соціальну інфраструктуру, житловий фонд. Необхідно буде не лише відновлювати зруйноване, але і створювати весь комплекс життєзабезпечення міст і сіл, які постраждали під час воєнних дій.

Важливо створити умови для повної зайнятості та зростання доходів і місцевого населення, і вимушених переселенців. Найважливішими завданнями мають бути відновлення та модернізація промисловості Донецького регіону. Саме вони можуть забезпечити створення наукомістких високотехнологічних робочих місць й ефективне використання трудового потенціалу регіону, включаючи внутрішньо переміщених осіб[9].

Для залучення інвестицій в економіку регіону потрібно забезпечити сприятливий інвестиційний клімат для вітчизняних та міжнародних інвесторів, підвищити інвестиційну привабливість підприємств і сприяти пошуку потенціальних інвесторів, як в середині країни та і за її межами; створювати підприємства з іноземним статутним капіталом; визначати пріоритети інвестиційної політики території, які мають бути зафіксовані в документах щодо регіонального та міського розвитку, тобто бути легітимними для інвесторів.

Для промислових міст пріоритетні напрями інвестиційної політики слід визначати шляхом: аналізу стану і конкурентоспроможності галузей промисловості міста, а також динаміки їх розвитку; оцінки науково-технічного потенціалу міста як основи розвитку різних галузей промислового виробництва; вибору пріоритетних напрямів розвитку промисловості й відповідності стратегії соціально-економічного розвитку міста трендам розвитку національної та глобальної економіки. Необхідно краще стимулювати виробництво імпортозаміщуючої та експортоорієнтованої наукомісткої високотехнологічної продукції, впроваджувати технології, що

зменшують забруднення промисловими підприємствами атмосфери, підземних і поверхневих вод, ґрунтів, надр, озонового шару.

Питання кадрового забезпечення мають вирішуватися шляхом створення умов для розвитку ринку праці, зниження дефіциту висококваліфікованих кадрів промислових підприємств: формування та виконання комплексних заходів щодо підготовки, перепідготовки та закріплення кадрів на підприємствах; сприяння розробці та реалізації проектів у рамках розбудови системи «Освіта впродовж життя» (виявлення освітніх потреб населення і міського господарства, вивчення учбово-матеріальної бази, моніторинг розвитку освітнього простору території). Треба посилити увагу до перенавчання шахтарів, створення робочих місць для них у сфері малого бізнесу; досягти узгодженості в позиціях й інтересах роботодавців, професійних навчальних закладів і служб профорієнтації та адаптації; відновити підготовку кадрів у професійних навчальних закладах, звертаючи особливу увагу на спеціальності, потрібні в першу чергу для відбудови виробничої та соціальної інфраструктури.

Окрему увагу слід звернути на кваліфіковані кадри, які лишилися на тимчасово окупованих територіях Донецької області. В умовах невизначеності строків вирішення конфлікту, в інтересах держави та регіональних фінансово-промислових груп створити всі відповідні умови для виїзду на контрольовану територію кваліфікованих спеціалістів, що проживають на тимчасово окупованій території. Також, слід приділити увагу молоді окупованих територій Донецької області, за рахунок якої можливо частково вирішити проблему міграційного відтоку працездатного населення з контрольованих територій України.

Для просування продукції промисловості на внутрішньому і зовнішньому ринках необхідно розвивати міжрегіональні та міжнародні зв'язки; реально сприяти розвитку експорту та промислової кооперації, виставкової діяльності, ринкової інфраструктури і торговельної мережі

підприємств; стимулювати виробництво комплектуючих виробів і розвивати кооперацію на підприємствах малого та середнього бізнесу[16].

Важлива роль має бути відведена пріоритетним напрямкам промислової діяльності, а саме: формуванню та реалізації програм або комплексних заходів щодо розвитку галузей, які забезпечують виробництво конкурентоспроможної імпортозаміщуючої продукції; створенню умов для розвитку нових виробництв, малих промислових підприємств, що використовують унікальні наукомісткі виробництва, сучасні технології; стимулюванню виробництв, які працюють на місцевих сировинних ресурсах, застосовують технології переробки відходів виробництва, очищення стічних вод і зниження шкідливих викидів в атмосферу.

З метою взаємовигідного соціально-економічного партнерства потрібно розвивати взаємовідносини з промисловими підприємствами, об'єднаннями промисловців, громадськості та профспілками для успішної реалізації промислової політики; формувати в суспільстві та трудових колективах внутрішню злагоду з приводу цілей розвитку і засобів для їх досягнення, які забезпечують поступове зростання економіки та промисловості завдяки моделі розширеного відтворення на основі переходу на інноваційно-інвестиційний шлях розвитку і підвищення ефективності.

На місцевому рівні, вирішення вказаних завдань сприятиме виконанню заходів щодо надання організаційної, інформаційної та методологічної підтримки, створенню та розвитку інноваційно-технологічних центрів, бізнес-інкубаторів; розбудові інфраструктури для просування на ринок науково-технічних розробок і наукомісткої продукції, надання послуг у сфері використання результатів інноваційної діяльності, охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності; організації конкурсного відбору інноваційних проектів відповідно до пріоритетів науково-технічного, економічного і соціального розвитку міста[26].

Важливою складовою системи заходів мають бути: формування міської політики управління об'єктами зруйнованих територій, визначення

умов і характеру їх відновлення, особливостей нового використання з урахуванням їх гідрогеологічного, гідро-гео-хімічного стану, можливостей інженерної інфраструктури; створення реєстру територій промислової забудови, придатних для реконструкції та будівництва нових об'єктів; забезпечення доступу до цієї інформації для потенційних інвесторів; стимулювання розвитку діючих і створення в місті нових виробництв на основі рециклінгу відходів промислового виробництва та продукції, яка втратила свої споживчі властивості.

На території промислових міст для подолання наслідків бойових дій в основу стратегії розвитку кожного міста має бути покладена програма його відновлення. Як інструмент можна використати програмно-проектний підхід, який дозволяє в інтересах розвитку в єдиному документі поєднувати планово-адміністративні та ринкові ініціативи, адміністративний ресурс і підприємливість, узгоджено задовольняти міські потреби шляхом інтеграції влади, науки, бізнесу та суспільної думки. Крім того, є можливість розподіляти фінансування програм і проектів між бюджетом міста, бізнесом та населенням, що не тільки значно скоротить видатки і підвищить ефект від реалізації бізнес-проектів, але і знизить тиск на регіональний і місцевий бюджети.

Процеси відновлення виробництва у провідних галузях промисловості Донецького регіону мають свої особливості. Основними проблемами в металургії Донецького регіону залишаються: дефіцит сировинних ресурсів і труднощі з вивезенням готової продукції внаслідок пошкодження транспортної, насамперед залізничної, та енергетичної інфраструктури; значні ускладнення в системі фінансово-економічних розрахунків унаслідок макроекономічної, курсової та банківської нестабільності; порушення традиційних логістичних схем руху ресурсів, продукції та послуг через транспортну блокаду регіону; втрата ринкових ніш, особливо на зовнішньому металоринку, через згорання виробництва та зростання витрат, відсутність інновацій[33].

Доцільно залучити до відновлення пошкодженої інфраструктури регіону та житлових будинків місцеві металургійні підприємства, що дозволить завантажити їх виробничі потужності та переорієнтувати роботу на внутрішній ринок. Участь металургійних підприємств у відновленні транспортної та інших інфраструктур регіону має відбуватися з використанням провідного світового досвіду та новітніх технологій, щоб відповідати постійно зростаючим стандартам. Для цього металургія має розвиватися на основі неоіндустріалізації, що означає:

- зниження ресурсо- та енергомісткості на всіх етапах виробництва; підвищення екологічності виробничого процесу;
- інтенсифікацію проведення та впровадження інноваційних розробок із створення принципово нових техніко-технологічних рішень для металургійного виробництва;
- вдосконалення сортаменту продукції, що випускається, з акцентом на індивідуальних потребах та вимогах замовника;
- поглиблення співпраці з іншими галузями та розширення внутрішнього ринку металопродукції для одержання істотного позитивного синергетичного ефекту в межах усього національного господарства[40].

Щодо вугільної промисловості, то в подальшому першочерговою проблемою буде запуск закритих, пошкоджених шахт, що потребуватиме певного часу і значних коштів. Логічно відновлювати шахти на сучасній основі, з використанням новітніх техніко-технологічних рішень, що однак може істотно збільшити вартість відновлювальних робіт, тому цей підхід слід визнати доцільним тільки для найбільш потужних і перспективних шахт. Немає сенсу відбудовувати непродуктивні й безперспективні шахти, рішення щодо них мають бути економічно обґрунтованими і соціально виваженими.

З урахуванням загального стану вугільної промисловості необхідно намагатися не просто її відновити у форматі, що склався в минулому, а здійснити радикальну організаційно-економічну і техніко-технологічну

модернізацію з орієнтацією на досягнення беззбитковості галузі, розробку, а з часом і реалізацію альтернативних варіантів переробки вугілля в інші види палива, перетворення самих вугільних шахт на енергопідприємства шляхом будівництва когенераційних модулів.

Ефективне відновлення і розвиток теплової електроенергетики доцільно розглядати як створення ресурсобалансованої енергетичної системи, зокрема, на основі модернізації існуючих енергоблоків й електричних мереж. Порядок і масштаби модернізації конкретних енергоблоків існуючих ТЕС доцільно встановлювати з огляду на їх стан і перспективний попит у розрізі регіонів і країни в цілому на енергоресурси, які виробляються ними, потреби в капітальних вкладеннях, соціальні проблеми, зацікавленість і можливості інвесторів.

Головним моментом стратегії відновлення та розвитку енергетики є визначення закономірностей формування регіонального попиту на енергоресурси, потенційних можливостей та ефективності різних джерел електрогенерації з урахуванням соціальних аспектів, міжобласних і трансграничних поставок[42].

Отже, регіональний і міжрегіональний енергобаланси мають формуватися за різними сценаріями розвитку місцевої енергетики, включаючи варіанти комплектації генеруючого парку модернізованими енергоблоками існуючих ТЕС, нових генеруючих фондів у складі когенераційних модулів на промислових підприємствах і в комунальному секторі.

До першочергових заходів слід віднести створення резервів антрацитового палива завдяки імпорту і переведенню антрацитових електростанцій у центрі країни на високо реакційне паливо. Відновлення енергетики Донецького регіону доцільно здійснювати на основі державно-приватного партнерства, за участю енергетичних компаній, вугледобувних і вуглезбагачувальних підприємств, металургійних корпорацій, компаній з виробництва електрогенеруючого і мережевого обладнання. Такий принцип

має використовуватись і в інших провідних галузях Донецького регіону при розробці заходів щодо їх відновлення та розбудови.

Нинішній незадовільний стан виробничого потенціалу Донецького регіону потребує кардинальних змін структури та спеціалізації економіки регіону в процесі відновлення й розбудови його економіки. Ключову роль у цьому процесі має відігравати мережа спеціальних фондів на кшталт Структурних фондів Європейського Союзу – Фонд реструктуризації Донбасу. Увага має бути сфокусована на: пошуку кластерів та окремих ніш посилення конкурентоспроможності великих, середніх і малих підприємств регіону; його подальшому інтегруванні в єдиний економічний простір країни, Європи та світу; вирішенні гострих соціально-економічних проблем областей та окремих депресивних територій; інноваційному партнерстві представників державних і регіональних органів влади, місцевого самоврядування, приватного бізнесу та громадськості[48].

З метою підвищення активності господарюючих суб'єктів щодо впровадження інновацій пропонується посилити регіональну інноваційну систему під координацією регіонального наукового центру НАН та МОН України за рахунок мережі наукових й індустріальних парків на базі промислових майданчиків тих підприємств, відновлення діяльності яких у сучасних умовах є недоцільним. Для цього необхідно ухвалити відповідний закон про експериментальні стимулюючі регуляторні режими в них. Потрібно використати можливості сусідніх із Донбасом областей, а також Північно-Східного та Придніпровського наукових центрів.

Через бойові дії велика кількість об'єктів житлового фонду й інфраструктури в Донецькій області потребує оновлення і капітального ремонту. Це дасть шанс для розвитку малого і середнього бізнесу в таких сферах економічної діяльності, як будівництво, виробництво будівельних матеріалів, ремонтні роботи тощо. Сприяння розвитку відповідних підприємств може включати заходи щодо надання ремонтним і будівельним малим та середнім підприємствам пільгових податкових канікул з

урахуванням обсягів робіт, які виконуватимуться за регіональним чи місцевим замовленням; перепрофілювання промислових майданчиків підприємств, які не працюють (наприклад, зупинених шахт), та створення промислових парків, зокрема, для невеликих і середніх будівельних та ремонтних підприємств; пільгового кредитування таких суб'єктів для придбання матеріалів, техніки, замовлень на проектні роботи тощо.

З метою утворення міжнародно-правових засад реінтеграції тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей до складу України, вдосконалення законодавчо-правового забезпечення, недопущення двоякого трактування міжнародного конфлікту на сході України у світі, пропонується винести на розгляд Генеральної Асамблеї ООН Резолюцію про визнання окупації Російською Федерацією окремих районів Донецької та Луганської областей з усіма міжнародно-правовими наслідками для країни-окупанта відповідно до Женевських конвенцій 1949 року.

У разі ухвалення Генеральною асамблеєю ООН зазначеної Резолюції, Міністерству закордонних справ України слід неухильно відстоювати на міжнародній арені позицію України про визнання Росії стороною конфлікту на сході України, а також здійснювати оприлюднення зібраних правоохоронними та розвідувальними органами України фактів скоєння Росією міжнародних злочинів на тимчасово окупованих територіях України, з подальшим притягненням країни-агресора до міжнародно-правової відповідальності.

Верховній Раді України доцільно розробити й ухвалити окремий закон “Про засади зовнішньої політики України”, в якому визначити базові принципи і норми державної політики щодо країни-агресора, умови та перспективи нормалізації відносин з Російською Федерацією. Зокрема зафіксувати:

- міждержавні відносини з країною-агресором здійснюватимуться у режимі обмежених контактів, жорсткому відстоюванні національних інтересів, за допомогою міжнародного посередництва. Україна має бути

готовою до військової, економічної, гуманітарної, інформаційної, кібернетичної ескалації російської агресії;

- конфлікт може бути врегульованим у перспективі за умов звільнення Росією окупованих територій, компенсації збитків Україні, невтручання в її внутрішні справи та поваги до її зовнішньополітичного курсу, геополітичного вибору.

Необхідно розробити Стратегію деокупації і реінтеграції окремих районів Донецької області. Документ має враховувати різні можливі варіанти звільнення окупованих територій, зокрема введення міжнародного миротворчого контингенту під егідою ООН. У загальному вигляді етап деокупації передбачає залишення окупованих територій військовими формуваннями Російської Федерації, російської військової техніки, демілітаризацію регіону, ліквідацію окупаційних адміністрацій, інших утворень, поступовий перехід регіону під українську юрисдикцію. Реінтеграція передбачає складний тривалий процес включення цих територій до політико-правової, фінансово-економічної, інформаційної, соціокультурної систем України[49].

Як експериментальну пропозицію також можна розглянути питання не тільки децентралізації та регіоналізації економіки згідно з уже прийнятими рішеннями влади, але і децентралізації управління держави з метою наближення відповідних міністерств і відомств (їх підрозділів) до промислових регіонів (наприклад, ураховуючи досвід попередніх років, коли міністерства, пов'язані з вугільною промисловістю, були розташовані в Донецьку, а з металургією – у Дніпропетровську) та більш професійного вирішення їх завдань завдяки вивченню регіональної ситуації на місцях, залученню краще підготовлених для цього місцевих кадрів.

При реалізації завдань економічного відродження регіону важлива роль має бути відведена розвитку інформаційного супроводу розробки та реалізації програм і заходів, їх результатів у засобах масової інформації, проведенню круглих столів, конференцій за участю фахівців, представників

центральної, регіональної та місцевої влади, небайдужої громадськості для моніторингу ситуації в регіоні, зміні стратегії та поточних дій. Це уможливило б додаткове роз'яснення політики держави щодо вирішення конкретних проблем, сприяло б зростанню авторитету державних і регіональних органів влади на територіях, прилеглих до конфліктної та контрольованої зон[7].

Аналогічна робота має проводитися на всіх підприємствах і в організаціях, задіяних у роботі з відновлення економіки, з метою обговорення, постійного контролю та участі громадськості у прийнятті й реалізації рішень, дотриманні виробничої та фінансової дисципліни. Це було б однією з форм народного контролю за діями керівництва підприємств і владних структур, традиційного громадського контролю в усіх сферах суспільного життя за станом соціальної та економічної ситуації.

Це можна було б використати і для переорієнтації в конструктивне русло можливих стихійних процесів та виступів як механізму внесення вимог народних мас до першочергових завдань і дій законодавчої та виконавчої влади, керівників підприємств і організацій, що дозволило б

«узаконити» та впорядкувати протестні ініціативи. Доцільно внести зміни і до законодавства, щоб у такий спосіб додатково «цивілізувати» місцеві майдани і в інших регіонах. Усе це, разом із створенням постійно діючої об'єктивної та незалежної медіа-системи для висвітлення стану справ в економічній та соціальній сферах регіону, сприяло б більш ефективному здійсненню державної політики щодо налагодження стабільного життя на Донбасі.

Відбудова Донецького регіону неможлива без збереження, часткового повернення та нового формування інтелігенції, середнього класу, провідних фахівців, управлінців, науковців і викладачів на всіх рівнях виховання та підготовки кадрів, відданих державній справі розбудови соціально орієнтованої економіки, а також подолання економічної, екологічної та гуманітарної катастрофи на Донбасі. І чим швидше будуть створені умови (а

це в першу чергу мир) для відновлення та розбудови економіки Донбасу, його людського потенціалу, тим дешевше і швидше можна буде все це виконати, і тим менш імовірним буде перетворення цього регіону на постійно конфліктну, небезпечну для життя і непривабливу для економічної діяльності територію[49].

3.2. Модель регіональної стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності

У сучасному світі національна безпека досягається шляхом забезпечення безпеки як у різних сферах, так і на всіх рівнях державного управління. Виходячи з цього, стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону є складовою частиною фінансово-економічної безпеки держави та регіональної безпеки окремо взятого регіону.

Основним документом стратегічного планування у сфері забезпечення національної безпеки України є Стратегія національної безпеки України, введена у дію Указом Президента України від 14 вересня 2020 року №392/2020. Стратегія є основою для розроблення Стратегії економічної безпеки, яка у дію Указом Президента України від 11 серпня 2021 року №347/2021.

Крім цього, на регіональному рівні діє Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року, затверджена розпорядженням голови облдержадміністрації, керівника обласної військово-цивільної адміністрації від 17.02.2020 року №147/5-20.

Водночас практика, що склалася за часи незалежності, не забезпечує комплексного підходу в стратегічному плануванні. Наприклад, ряд документів – насамперед на регіональному рівні – не узгоджуються іноді між собою за цілями та термінами, при їх реалізації не завжди вдається налагодити належну міжвідомчу взаємодію.

У цьому контексті важливо удосконалювати систему стратегічного планування у регіонах, розвивати її на якісно новому рівні. При цьому потрібно не сліпо копіювати колишні методики, а виробляти та застосовувати сучасні практики та підходи в цій галузі, у тому числі адаптувати до умов сучасних викликів та використовувати кращий зарубіжний досвід, при чому як держав, так і великих компаній, які сьогодні успішно займаються цим у всьому світі.

Стратегія фінансово-економічної безпеки Донецького регіону має стати основою для створення сучасних, вивірених, націлених на конкретний результат планів та програм, які налаштовуватимуть усі органи влади, громадянське суспільство в цілому, ділові кола працювати у єдиній логіці та разом досягати пріоритетних цілей заради благополуччя та процвітання Донецького регіону.

Основною (Стратегічною) ціллю Стратегії фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах кризи та несприятливої зовнішньої кон'юнктури є забезпечення стану захищеності фінансово-економічного сектору регіону від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів на середньо та довгостроковий періоди, гарантування безпечного режиму роботи об'єктів управління для створення умов для повноцінного життя населення та стійкого економічного зростання регіону.

Функціонування фінансово-економічного сектору регіону здійснюється в умовах збройної агресії Російської Федерації та тимчасової окупації частини Донецької області. Руйнування економіки регіону та України в цілому є свідомою і цілеспрямованою дією Російської Федерації та одним з методів сучасних війн, оскільки зруйнована економіка продукує незадоволеність владою, трудову міграцію, соціальну напругу в суспільстві та підриває довіру до влади. При цьому широко використовуються економічні інструменти впливу, до яких, зокрема, відносяться санкції щодо українських товарів і послуг та використання впливу на інші держави з

метою прийняття рішень, що протирічать інтересам України та як наслідок інтересам жителів Донецької області.

У зазначених умовах, **головним принципом** регіональної стратегії фінансово-економічної безпеки є **«концепт людиноцентризму»**, яка визначає інтегральними показниками: стан захищеності добробуту жителів регіону, задоволеність громадянами своїм матеріальним становищем; стабільність процвітання жителів регіону.

Також до Стратегії фінансово-економічної безпеки Донецького регіону закладено такі принципи як:

- **Принцип «Громадського партнерства»** передбачає взаємодію органів місцевого самоврядування з жителями регіону, громадськими організаціями, діловими колами, наукою.

- **Принцип «Дієвість та ефективність»**, який передбачає відповідність результатів поставленим цілям, забезпечення оптимального використання наявних в регіоні ресурсів, використання систем управління, які сприятимуть регулярному підвищенню стану захищеності фінансово-економічної безпеки регіону.

- **Принцип «Верховенства права»**, шляхи реалізації Стратегії мають відповідати встановленим законодавством України норм.

- **Принцип «Запровадження інновацій»** полягає у забезпеченні: безперервного пошуку нових більш ефективних шляхів з подолання існуючих загроз; готовності запроваджувати нові програми (технології), вивчати прогресивний досвід інших країн (транснаціональних кампаній).

- **Принцип «Стратегічного планування»**, який полягає у забезпеченні розуміння історичних, культурних, соціальних та інших факторів, які визначають шляхи сталого розвитку фінансово-економічного сектору регіону, врахуванні чинними керівниками регіонального рівня інтересів майбутніх поколінь, забезпеченні довгострокової перспективи розвитку регіону.

- **Принцип «Підзвітності»**, що забезпечує інформування населення регіону та пояснення рішень, які ухвалюються владою, а також створення системи важелів та противаг з протидії неефективному управлінню у фінансово-економічній галузі Донецького регіону.

Стратегія повинна бути націлена на пошук суспільної згоди, на залучення до прийняття рішень, а потім і до їх реалізації широкого кола населення регіону. Так, поступово, в ході розробки і реалізації стратегії формуватиметься механізм громадського партнерства у регіоні, механізм визначення цілей розвитку регіону та забезпечення узгоджених дій з протидії фінансово-економічним загрозам.

Шляхом проведення аналізу стану фінансово-економічної безпеки регіону та наявних загроз (Додаток А), було синтезовано такі основні завдання (**оперативні цілі**) стратегії фінансово-економічної безпеки Донецького регіону:

1. Сприяння деескалації воєнного конфлікту на сході України з переростанням у повномасштабну війну.
2. Купірування економічних наслідків пандемії COVID-19.
3. Вирішення демографічної проблеми скорочення та старіння населення.
4. Розблокування Азовського моря. Усунення штучних перепон судноплавства через Керченську протоку.
5. Реагування на цілеспрямовані дії керівництва Російської Федерації направлені на руйнування економіки Донецького регіону та України.
6. Зниження соціальної напруженості та зростання довіри населення до органів влади, боротьба з пропагандою країни-агресора.
7. Усунення неконтрольованого впливу негативних тенденцій, що відбуваються на тимчасово окупованих територіях.
8. Забезпечення водними ресурсами. Пошук альтернативних джерел водопостачання для населення та галузей економіки.
9. Розвиток трикутника «освіта-наука-промисловість».

10. Підвищення інвестиційної привабливості регіону. Захист економіки регіону від коливань світової та національної економіки.

11. Розвиток та забезпечення безпечного землеробства агро-промислового комплексу регіону.

12. Розвиток транспортної логістики регіону. Розвиток автомобільного, залізничного та відсутність авіасполучення.

13. Підвищення конкурентоспроможності та реагування на негативну кон'юнктуру на ринках металопродукції.

14. Підготовка державних та місцевих органів влади регіону до реінтеграції окупованої території Донецької області.

З метою створення умов для повноцінного життя населення та стійкого економічного зростання регіону, вищезазначені завдання можливо вирішити за рахунок подолання, або купірування загроз фінансово-економічній безпеці регіону. Для цього на регіональному рівні необхідно сформувавши конкретні кроки та інструменти подолання загроз з визначенням показників ефективності виконання завдань та досягнення цілей, що наведено у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2

Ескалація воєнного конфлікту на сході України з переростанням у повномасштабну війну		
Поточна ситуація: За даними ООН, станом на 31.01.2021 року загальна кількість людських втрат, пов'язаних з конфліктом в Україні (з 14 квітня 2014 року по 31 січня 2021 року), становить 13100-13300 загиблих. На ТОТ Донецької області керівництвом РФ сформовано 1-й армійський корпус загальною чисельністю близько 20 тис. військовослужбовців з числа місцевих жителів Донецької області, які набули громадянства РФ. У 2017 році у прикордонні Ростовської	Інтегральний показник: припинення бойових дій, виведення російського окупаційного 1-го армійського корпусу з Донбасу та передислокація ударних частин РФ від українського прикордоння, ліквідація агресивної риторики у ЗМІ.	Інструменти подолання загроз: - Сприяння органів місцевої влади у підвищенні обороноздатності країни шляхом формування ефективної територіальної оборони. - Сприяння Збройним силам та іншим військовим формуванням України у розбудові військової оборонної інфраструктури на сході України. - Ведення ефективної інформаційної політики на регіональному рівні з протидії російській пропаганді у Донецькому регіоні у т.ч. на ТОТ з використанням мирної риторики. - Залучити наукові кола та приватний сектор до розвитку інноваційного

<p>області створено 8-му загальновійськову армію, проводяться регулярні військові навчання поблизу державного кордону України із залученням інших частин та з'єднань ЗС РФ</p>		<p>військово-промислового сектору регіону.</p> <p>-Створити громадянський регіональний майданчик (без залучення представників органів влади) для обговорення шляхів врегулювання збройного конфлікту та вироблення поступових кроків деескалації обстановки.</p>
<p>Пандемія COVID-19</p>		
<p>Поточна ситуація: За даними МОЗ України з початку пандемії станом на 04.12.2021 у Донецькій області на коронавірус захворіло 157 229 осіб, наразі хворіють 8 483 особи, всього одужало 144 154 осіб, від хвороби померло 4 662 осіб. Повністю вакциновано 452 959 осіб, що складає 11,12% від загальної чисельності жителів регіону.</p>	<p>Інтегральний показник: забезпечення низької захворюваності на коронавірус та смертності від нього у регіоні</p>	<p>Інструменти подолання загроз:</p> <p>-Проведення масштабної інформаційної кампанії серед населення щодо профілактики хвороби та про необхідність вакцинації.</p> <p>- Забезпечити лікувальні заклади необхідним медичним устаткуванням, засобами індивідуального захисту, препаратами для боротьби з COVID-19.</p> <p>-Створити необхідні умови для роботи медичних працівників, залучених до боротьби з коронавірусом, забезпечити штатну укомплектованість цієї категорії медичного персоналу.</p> <p>-Провести широку нараду за участі органів влади та представників ділових кіл з метою вироблення єдиних та взаємовигідних підходів до функціонування та розвитку бізнесу в умовах пандемії.</p> <p>-Ініціювати та організувати надання гуманітарної допомоги у боротьбі з коронавірусом жителям окупованих територій України.</p> <p>-</p>
<p>Міграція молоді, погіршення демографічної ситуації і старіння населення громад, трудова міграція працездатного населення</p>		
<p>Поточна ситуація: За даними Державної служби статистики України, на початок 2019 року на території Донецької області постійно проживали 4153,0 тис. осіб. Протягом 2015-2018 років чисельність населення області</p>	<p>Інтегральний показник: Скорочення показників зменшення чисельності населення регіону з подальшим створенням умов для збільшення населення.</p>	<p>Інструменти подолання загроз:</p> <p>- Покращити рівень медичного обслуговування населення, насамперед діагностики виявлення хвороб, шляхом розроблення ефективної регіональної медичної системи охорони здоров'я.</p>

<p>скоротилась на 131,4 тис. осіб, або на 3,1%. Зменшення населення регіону спричинене, в першу чергу, дією таких чинників: за рахунок природного скорочення чисельність населення скоротилась на 84,4 тис. осіб (64% загального скорочення), за рахунок міграційного відтоку – на 47,0 тис. осіб (36%).</p>		<ul style="list-style-type: none"> - Забезпечити програму розвитку інституту сім'ї та здійснювати її підтримку. - Створити сприятливі умови для збільшення народжуваності, шляхом соціального захисту материнства. - Сприяти імміграції працездатного населення з інших регіонів України, шляхом збільшення робочих місць за рахунок інтенсивного розвитку регіону. - Використовувати тактику «Знекровлення окупованих територій», шляхом створення умов активного переселення працездатного населення з дітьми окупованих територій регіону на його контрольовану частину з наданням державою гарантій навчання, працевлаштування та місць проживання (на першому етапі нових гуртожитків сімейного типу), лишаючи окупанту на утриманні осіб пенсійного віку.
<p>Блокада Азовського моря. Обмежене судноплавство через Керченську протоку</p>		
<p>Поточна ситуація: З будівництвом Кримського мосту у 2018 році та введенням обмежень габаритів суден, що проходять під аркою мосту, морський порт «Маріуполь» втратив частину вантажообігу (<i>вантажообіг порту знизився з 15,5 млн т. до 5,9 млн т (на 62% від 2013 року, тобто в 2,6 рази)</i>), який було частково перенаправлено в українські порти Чорного моря. Негативний вплив мають також затримки проходження Керченської протоки через перевірки спецслужбами РФ суден, що прямують до порту та у зворотному напрямку.</p>	<p>Інтегральний показник: Збільшення вантажообігу морського торговельного порту «Маріуполь»</p>	<p>Інструменти подолання загроз:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Провести логістичне об'єднання північної та південної частини областей залізничним маршрутом, а також розширити та електрифікувати залізничний маршрут Запоріжжя-Камиш-Зоря-Волноваха, з метою збільшення пропускної спроможності вантажообігу. -Провести розчищення акваторії порту та каналу до паспортних глибин. -Ініціювати перед МЗС розгляд питання штучних затримок Росією суден у Керченській протоці, що прямують до/з портів України у Азовському морі з виробленням дієвого двостороннього механізму припинення порушень норм міжнародного морського права Російською стороною. -Організувати роботу із залучення інвестицій до розбудови

		інфраструктури порту.
Цілеспрямовані дії керівництва Російської Федерації направлені на руйнування економіки Донецького регіону та України у цілому		
Поточна ситуація: Станом на 2021 рік зберігається суттєвий рівень частки торгівлі з Російською Федерацією в загальних обсягах торгівлі, що використовується цією державою як економічний інструмент впливу з метою прийняття рішень, що суперечать основним національним економічним інтересам України та Донецького регіону. Крім спостерігається велика залежність підприємств регіону від енергоносіїв, що поставляються з РФ, що також слугує важелем впливу на економіку регіону.	Інтегральний показник: Зменшення залежності від російських енергоносіїв та частки присутності російських фінансів в економіці регіону.	Інструменти подолання загроз: - Здійснити перехід промисловості регіону на альтернативні джерела поставок енергоносіїв та інші види палива, зокрема сприяти реалізації проекту з розвитку водневої енергетики у регіоні. - Сприяти оновленню виробничої бази та залученню інновацій з метою підвищення конкурентоздатності виробляємої продукції на розвинутих ринках. - Сприяти переорієнтації виробників регіону на інші ринки збуту. - Не допустити участь російського капіталу у придбанні підприємств регіону для їх подальшого доведення до банкрутства та знищення.
Підвищення соціальної напруженості та зростання недовіри населення до органів влади, що є наслідком таких факторів як: активне проведення у регіоні спеціальними службами РФ інформаційно-психологічних операцій; використання неефективних форм та методів управління регіоном		
Поточна ситуація: Має місце невдоволеність населення через високий рівень безробіття, недостатню оплату праці та зростання заборгованості із заробітної плати в окремих галузях. У той же час спеціальні підрозділи інформаційно-психологічних операцій РФ проводять масштабні та скоординовані заходи з дестабілізації обстановки у регіоні, шляхом розпалювання ідеологічних протиріч, перебільшення проблем регіону та применшення досягнень.	Інтегральний показник: Зростання вдоволеності населення рівнем регіонального управління та проживання.	Інструменти подолання загроз: - Сприяння створенню нових робочих місць та самозайнятості населення. - Здійснювати постійний аудит та напрацювати дієві механізми контролю за дотриманням роботодавцями регіону трудового законодавства України; - Акумуляувати та направляти кошти бюджету розвитку регіону на найбільш необхідні об'єкти соціально-економічної інфраструктури регіону. - Координувати заходи з виявлення та блокування мереж пропаганди російських спецслужб, а також сприяти створенню розвитку в регіоні інформаційної інфраструктури.
Неконтрольований вплив негативних тенденцій, що відбуваються на тимчасово		

окупованих територіях		
<p>Поточна ситуація: На сьогоднішній день на тимчасово окупованій території Донецької області за координацією РФ створено та функціонують окупаційні адміністрації, існування яких створюють такі негативні тенденції як: неповне дотримання норм міжнародного права для захисту життя мирного населення, виникнення надзвичайних ситуацій воєнного, техногенного й антропогенного характеру з транскордонним впливом</p>	<p>Інтегральний показник: Зменшення негативного впливу окупованих територій на контрольовані території Донецького регіону.</p>	<p>Інструменти подолання загроз: -З метою забезпечення гуманітарних прав жителів окупованих територій регіону, створити ефективну регіональну систему моніторингу за дотриманням норм міжнародного права на тимчасово окупованих територіях та здійснювати заходи із оприлюднення виявлених порушень. -Використовуючи сучасні технології та міжнародний досвід, модернізувати систему Цивільної захисту населення регіону, особливо у питаннях моніторингу та реагування на загрози техногенного й антропогенного характеру на окупованих територіях, які можуть негативно вплинути на контрольовану територію України.</p>
<p>Брак водних ресурсів. Відсутність альтернативного джерела водопостачання для населення та галузей економіки</p>		
<p>Поточна ситуація: Основну частину запасів поверхневих вод Донецької області складають 246 річок загальною довжиною 5410 км, з яких тільки річка Сіверський Донець відносить до категорії великих. Природний дефіцит води покривається за рахунок каналу Сіверський Донець-Донбас, який проходить по окупованій території регіону та на 80% забезпечує область питною водою.</p>	<p>Інтегральний показник: Підвищення рівня забезпеченості потреб водопостачання населення та підприємств регіону, особливо його південної частини.</p>	<p>Інструменти подолання загроз: -Сприяння реалізації проекту з будівництва сучасної фільтрувальної станції на Павлопільському водосховищі р. Кальміус. -Продовження реалізації проекту будівництва споруд технічного водопостачання від ПК 637+50 каналу «Сіверський Донець-Донбас» до врізання у Південно-Донбаський водогін на землях Краматорського та Покровського районів. -Проектування та реалізація альтернативного каналу водопостачання Дніпро-Приазов'я. -Використання інноваційних технологій для опріснення вод Азовського моря.</p>
<p>Подальше руйнування трикутника «освіта-наука-промисловість»</p>		
<p>Поточна ситуація: Через проведення бойових дій, які тривають з 2014 року, істотна частина</p>	<p>Інтегральний показник: Рівень модернізації економіки регіону.</p>	<p>Інструменти подолання загроз: - Вивчення та використання позитивних елементів міжнародного досвіду співпраці науки та бізнесу.</p>

<p>території регіону була окупована та на теперішній час залишається окупованою. Це також обумовило втрату більшої частини наукового та інноваційного потенціалу, який зосереджувався переважно в адміністративному центрі – м. Донецьк, який на теперішній час перебуває під контролем окупаційної адміністрації Російської Федерації.</p> <p>За даними, наведеними у регіональній стратегії розвитку, у 2018 році в порівнянні з 2013 роком кількість організацій, які виконують наукові дослідження та розробки, зменшилась на 46 одиниць, або у 3,7 рази, і склала 17 організацій. Це на 2 одиниці більше за показник 2016 року та на 1 одиницю менше ніж у 2017 році.</p>		<ul style="list-style-type: none"> - Підтримка співробітництва та створення об'єднань між промисловими підприємствами, науковими установами та закладами вищої освіти, що здійснюють науково-методичне забезпечення впровадження інновацій. - Формування інноваційної культури, сприяння залученню дітей та молоді до інноваційної діяльності (зокрема, шляхом підтримки STEM-освіти та популяризації руху робототехніки у загальноосвітніх закладах, а також закладах професійної (професійної-технічної) та вищої освіти). - Здійснення інформаційних заходів, спрямованих на поширення позитивного досвіду з реалізації інноваційних проєктів; надання інформаційно-консультаційної Допомога та сприяння участі у міжнародних науково-технічних проєктах та програмах інноваційної спрямованості тощо.
<p>Коливання світової та національної економіки, подальше падіння інвестиційної привабливості. Нестабільність курсу національної валюти</p>		
<p>Поточна ситуація: За даними МВФ, пандемія COVID-19 різко посилила невизначеність щодо перспектив світової економіки. Зростання цін на енергоносії та харчові продукти спровокувало зростання інфляції у багатьох країнах. Ці глобальні фактори можуть продовжувати ускладнювати інфляційні тенденції у</p>	<p>Інтегральний показник: Зростання рівня інвестиційної привабливості регіону, збільшення обсягів залучених інвестицій в регіональну економіку.</p>	<p>Інструменти подолання загроз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Проведення активних інформаційних заходів з поширення інформації про позитивні досягнення, історії успіху та кращі практики впровадження діяльності на Донеччині, реалізацію перспективних проєктів та загальнодержавних реформ, а також економічні, інвестиційні та інноваційні можливості регіону. - «Інвестиційний арбітраж». Напрацювання чітких, відкритих та рівних правил гри на

<p>2022 році, особливо високі ціни на продовольчі товари. Це має негативні наслідки для домогосподарств у країнах з низьким рівнем доходу, де близько 40% споживчих витрат припадає на харчові продукти. Крім цього, відбулося різке падіння цін на нафту після появи штаму «Омікрон» та швидке запровадження країнами обмежень на поїздки, що є ознакою майбутньої нестабільності. Подібні зовнішньо-економічні фактори, в умовах довготривалого воєнного конфлікту, вкрай негативно відображаються на інвестиційній привабливості регіону.</p>		<p>регіональному ринку для всіх суб'єктів економіки регіону. Недопущення проявів «негативної корупції» та недобросовісної конкуренції, що відштовхує потенційних інвесторів</p> <ul style="list-style-type: none"> - Створення умов (приводів) для відвідування регіону потенційними іноземними інвесторами. - Маркетингове просування пріоритетних галузей економіки; створення системи залучення і супроводу інвестиційних проєктів. - Створення регіонального бренду та локальних брендів територій тощо.
<p>Розташування в зоні ризикованого землеробства, вилучення із господарського обороту с/г земель, зокрема через ведення бойових дій та мінування.</p>		
<p>Поточна ситуація: Відповідно регіональної стратегії розвитку, у 2018 році через несприятливі кліматичні умови обсяг виробництва продукції сільського господарства скоротився на 9,4% до попереднього року і у порівняних цінах 2010 року склав майже 7 млрд грн, або 2,6% від продукції сільського господарства України. Оскільки регіон розташований у зоні ризикованого землеробства, виробництво продукції рослинництва</p>	<p>Інтегральний показник: зростання обсягів продукції сільського господарства області</p>	<p>Інструменти подолання загроз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Стимулювання використання агро-промисловим комплексом регіону інновацій. Залучення міжнародного досвіду у галузь. - Стимулювання залучення у галузь регіональної наукової компоненти, проведення наукових розробок та їх впровадження у галузь. - Організація та проведення у регіоні агро-промислових спеціалізованих міжнародних виставок. - Виступити з ініціативою підтримки розвитку малих та середніх сільсько-господарських підприємств, у першу чергу за рахунок надання пільг

<p>також залежить від погодних умов.</p> <p>Окремо на обсяги виробництва продукції впливає зменшення посівних площ за рахунок бойових дій, мінування прифронтових полів, залишення на окупованій території значних посівних площ.</p>		<p>агροстрахування та агрокредитування.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Продовження проведення заходів з розмінування площ, використання яких є безпечним для сільськогосподарських виробників.
<p>Недостатньо розвинута транспортна логістика як в регіону, так і з іншими регіонами. Обмеження автомобільного, залізничного та відсутність авіасполучення</p>		
<p>Поточна ситуація:</p> <p>Внаслідок ускладнення логістики залізничних перевезень, закриття повітряного простору та фактичної ізоляції Маріупольського морського торговельного порту від багатьох вантажовласників, істотно знизилась частка залізничного та морського транспорту, припинено авіаційне пасажирське сполучення.</p>	<p>Інтегральний показник:</p> <p>Збільшення обсягів вантажо-пасажирських перевезень.</p>	<p>Інструменти подолання загроз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Розширення пропускної спроможності автошляху Маріуполь-Волноваха-Курахове-Покровськ-Краматорськ-Слов'янськ. - Проведення розширення ремонту та обслуговування дорожнього полотна та транспортної інфраструктури. - Будівництво електрифікованого залізничного шляху Волноваха-Покровськ. - Будівництво альтернативного електрифікованого залізничного шляху з високою пропускною спроможністю Маріуполь-Камиш-Зоря. - Будівництво двох аеропортів у м. Маріуполь та м. Краматорськ.
<p>Втрата конкурентоспроможності та негативна кон'юнктура на ринках металопродукції</p>		
<p>Поточна ситуація:</p> <p>За даними аналітичного агентства «Рейтинг», у 2018 р. внаслідок істотного падіння обсягів виплавки сталі через військові дії на Донбасі Україна втратила місце в десятці найбільших металовиробників, яке займала до 2016 р. включно, посівши 13 позицію і пропустивши вперед Італію, Іран і Тайвань. Окрім того, незважаючи на доволі значні</p>	<p>Інтегральний показник:</p> <p>Збільшення експортних валютних надходжень від реалізації металопродукції, а також збільшення частки реалізації металопродукції на внутрішньому ринку.</p>	<p>Інструменти подолання загроз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Сприяння у розвитку внутрішнього ринку, залучення регіональних металургійних підприємств до інфраструктурних проектів. - Сприяння у формуванні портфелю замовлень у інших регіонах країни. - Проведення заходів міжнародного співробітництва із лобіюванням зовнішньо-торгівельних інтересів металургійних підприємств регіону. - Стимулювання залучення у

<p>обсяги металовиробництва, частка української металургії в глобальному обсязі як виплавки сталі, так і сталеплавильних потужностей є невеликою і в останні роки не перевищувала 2% й стабільно знижувалася, що свідчить про низьку спроможність впливати на світовий металоринок і необхідність підстроюватися під його тенденції.</p>		<p>металургію інноваційних розробок та створення бази для підготовки фахівців нового покоління (сприяння у створенні та розвитку «Метінвест Політехніка»).</p> <ul style="list-style-type: none"> - Створення бази для державно-приватного партнерства зі створення нових видів продукції для державних підприємств-споживачів (наприклад розробка та налагодження виробництва сучасної броні для військової техніки). - Здійснення контролю за покращенням умов праці та зменшенням шкідливих викидів металургійними підприємствами регіону.
<p>Неготовність державних та місцевих органів влади регіону до реінтеграції окупованої території Донецької області</p>		
<p>Поточна ситуація:</p> <p>У разі врегулювання конфлікту, процес реінтеграції повинен бути поступовим та сбалансованим. Підготовку до реінтеграції потрібно починати заздалегідь. Так, на сьогоднішній день економіка регіону не готова до значного залучення коштів для відновлення інфраструктури постконфліктних територій, що значно обтяжить бюджет державний та регіональний бюджети, а також буде стримувати розвиток підконтрольних територій. Крім цього, у разі допомоги міжнародних фінансових інститутів, як наслідок вливання значної грошової маси неминуче призведе до інфляції та корупції через недосконалість правової системи..</p>	<p>Інтегральний показник:</p> <p>Ступінь готовності економіки регіону до перенаправлення коштів на розвиток реінтегрованих територій без завдання шкоди підконтрольним територіям</p>	<p>Інструменти подолання загроз:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Здійснювати постійний збір інформації та аналіз про дійсний стан фінансово-економічного сектору окупованих територій. - Визначити та постійно оновлювати об'єкти критичної інфраструктури, які необхідно буде відновити у першу чергу при реінтеграції. - Визначити та постійно оновлювати об'єкти, які при реінтеграції можна бути використати як точки розвитку. - Створити регіональний фонд реінтеграції окупованих територій. - Сприяти створенню та розвитку на підконтрольній території мережі громадських організацій – фондів (під загальною координацією Регіонального фонду), з використанням яких буде здійснюватися відновлення інфраструктури реінтегрованих територій та залучення міжнародної фінансової допомоги.

Висновки до 3 розділу

Таким чином, в умовах глобалізації світової економіки та довготривалого міжнародного локального військового конфлікту, чи не найважливішу роль у подоланні регіональної нестабільності відіграє фінансово-економічна складова, яка може стати точкою опори для початку процесу врегулювання.

В свою чергу, стабілізація військово-політичної ситуації на сході України позитивно відобразиться на інвестиційному кліматі регіону та дасть поштовх для його економічного розвитку та процвітання. Для цього необхідно виробити чітку та зрозумілу державну стратегію фінансово-економічної безпеки регіону, модель якої представлена у третьому розділі кваліфікаційної роботи, яка буде пов'язана за напрямками та термінами з іншими наявними стратегіями державного та регіонального рівнів.

Стратегія має визначити головний курс та стати основою для розробки більш детальних програм та планів забезпечення фінансово-економічної стабільності регіону.

З метою забезпечення миру, благополуччя та процвітання Донецького регіону та його жителів, регіональна влада та місцеві органи самоврядування зобов'язані зайняти чітку та більш активну позицію у питанні стабілізації обстановки та розвитку регіону. Керівництво області, районів та міст, у тісній взаємодії з діловими та науковими колами регіону має стати авангардом просування фінансово-економічних інтересів Донецької області на державному та міжнародному рівнях.

ВИСНОВКИ

На основі проведених досліджень вирішено важливу наукову задачу розробки актуальних питань теоретико-методологічних основ оцінювання та забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності.

Це дало можливість зробити наступні висновки:

1. На основі систематизації концептуальних підходів наукових розробок сучасного менеджменту та міжнародної економіки доведено, що зміст діяльності щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону полягає в підтримці правових та інституційних механізмів, а також ресурсних можливостей держави і суспільства на рівні, що відповідає національним та регіональним інтересам, так як стан регіональної безпеки безпосередньо залежить від економічного потенціалу країни і ефективності функціонування системи забезпечення національної безпеки.

2. Дослідження розвитку принципів та механізмів правового та інституціонального забезпечення фінансово-економічної безпеки регіону дозволив зробити висновок, що подальше вдосконалення та розвиток правового регулювання забезпечення фінансово-економічної безпеки сприятиме зміні структури національної економіки, вибудовування ефективної моделі управління майном і активами, а також підвищення ефективності виробничої діяльності, що сприятиме посиленню фінансово-економічної безпеки держави та регіонів і впорядкуванню механізму правового регулювання, пов'язаних із зазначеною сферою суспільних відносин.

3. Аналіз соціальної та військово-політичної нестабільності у регіоні та їх впливу на особливості формування та розвитку фінансово-економічної безпеки Донецької області дозволив зробити висновок, що формування цілісної концепції економічної безпеки національного господарства неможливе без розгляду регіонів як самостійних господарюючих суб'єктів, носіїв економічних інтересів як в рамках країни, так і при побудові відносин міжнародного співробітництва.

4. На основі наявних аналітичної оцінки статистичних даних проведено узагальнення фінансово-економічного потенціалу Донецького регіону в сучасних кризових умовах з визначенням найбільш гострих проблем регіону, що стримують економічний розвиток області.

5. Досліджено існуючу системи управління фінансово-економічною безпекою Донецького регіону в контексті військового конфлікту на Сході України та визначено рівень втрат внаслідок окупації окремих районів Донецької області та ступінь загроз, джерелом яких є окупаційні адміністрації РФ у Донецькій області.

6. Проведено аналіз і синтез зовнішніх та внутрішніх факторів, що створюють загрози фінансово-економічній безпеці Донецького регіону, за результатом чого запропоновано розробити та впровадити Стратегію фінансово-економічної безпеки (розвитку) регіону.

7. У результаті систематизації існуючих зовнішніх та внутрішніх факторів, що створюють загрози фінансово-економічній безпеці Донецького регіону запропоновано шляхи та інструменти подолання загроз фінансово-економічній безпеці Донецького регіону в умовах негативної зовнішньої кон'юнктури.

8. На основі проведеного дослідження фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах соціальної та військово-політичної нестабільності, розроблено модель регіональної стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки Донецького регіону в умовах військово-політичної нестабільності. Сформовано конкретні кроки та інструменти

подолання загроз з визначенням показників ефективності виконання завдань та досягнення цілей

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М. Етапи становлення економічної безпеки держави: зарубіжний та вітчизняний досвід. Л. М. Акімова. Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фах. вид. 2016. № 8.
2. Акімова Л. М. Сутнісна характеристика основних загроз в економічній безпеці держави. Л. М. Акімова Державне управління: удосконалення та розвиток: електрон. наук. фах. вид. 2016. № 10.
3. Антонюк В.П. Антимодернізаційні процеси в Донецькій і Луганській областях та їх соціальні наслідки. В.П. Антонюк, О.Д. Прогнімак. Економічний вісник Донбасу. 2015. № 3(41). С. 17–26.
4. Бабець І. Г. Проблеми методології дослідження сталого розвитку регіону в контексті економічної безпеки. І. Г. Бабець, С. В. Сергієнко. Економічний вісник університету. 2014. Вип. 22 (1). С. 121 – 127.
5. Білик Р. Р. Механізми та інструменти забезпечення економічної безпеки регіонів України в процесі децентралізації. Р. Р. Білик. Бізнес Інформ. 2015. № 9. С. 67-72.
6. Беляевская-Плотник Л. А. Подходы к оценке уровня экономической интеграции регионов в системе национальной экономической безопасности. Л.А. Беляевская-Плотник, Н. Ю. Сорокина. Экономические науки. 2017. № 6 (151). С. 39-42.
7. Богма О.С. Систематизація складників економічної безпеки країни. О.В. Болдуєва, О.С. Богма. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Випуск 18. Частина 1. С. 43–46

8. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т.Г. Васильціва]. Львів, 2012. 386 с.
9. Велике переселення: скільки насправді в Україні внутрішньо переміщених осіб і як склалася доля цих людей. VoxUkraine. Червень 30, 2016 [http: voxukraine.org](http://voxukraine.org)
10. Верхоглядова Н. І. Принципи забезпечення економічної безпеки регіону. Н. І. Верхоглядова, І. В. Олініченко. Ефективна економіка. 2013. № 9.
11. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики. НАН. Київ, 2015 р. 167 с.
12. Головня Ю. І. Стратегічні пріоритети забезпечення економічної безпеки в регіоні. Ю. І. Головня Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2013. – Вип. 2(1). С. 294-298.
13. Глущенко В.В. Еволюція формування парадигми національної економічної безпеки. В.В. Глущенко. Актуальні питання фінансової безпеки держави: зб. наук. праць Міжнародної наук.-практ. Інтернет-конф. «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (Харків, 21 лютого 2014 р.). Х.: ХНУВС, 2014. С. 96–99.
14. Гуменюк А. М. Безпека структурно-інституціональної трансформації економіки регіону: теоретичні основи та прикладні аспекти: монографія А. М. Гуменюк. К.: НІСД, 2014. 468 с.
15. Діагностичний звіт Аналіз проблем економічного розвитку Донецької та Луганської областей Проект: UA2002 – Економічна трансформація Донбасу. 2021. 120 с.
16. Дикань В. В. Механізм забезпечення економічної безпеки регіону: сутність, складові, напрями дії. В. В. Дикань, О. Ю. Александрова. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2017. № 58. С. 18–25.

17. Економічна безпека: підруч. для студентів ВНЗ. О. Б. Жихор та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. О. Б. Жихор, д-ра екон. наук, проф. О. І.

Барановського; Ун-т банк. справи Нац. банку України (м. Київ). Київ:

УБС НБУ, 2015. 467 с.

18. Евгений Ярошенко. Сможет ли Украина разбить ДНР и ЛНР: плюсы и минусы «хорватского сценария». Апостроф, 7 августа 2016 www.apostrophe.ua

19. Евгений Ярошенко. Отпустит ли или оставит: даст ли что-то Украине отделение Донбасса. Апостроф, 18 сентября 2016 <http://apostrophe.ua>

20. Желюк Т. Економічна безпека в системі інституційного вектора збалансованого розвитку. Тетяна Желюк. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2013. Вип. 1. С. 19- 32.

21. Закон України «Про основи національної безпеки України» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 39, ст.351, із змінами, внесеними згідно із Законами N 221-VII (221- 18) від 18.04.2013. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>

22. Збройний конфлікт на сході України: шкода, завдана житлу цивільного населення упоряд. Н. М. Мельник. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2019. 86 с.

23. Іванова Н.С. Регіональна економічна безпека: модель «чорний ящик» Н.С. Іванова Conference Proceedings of the 7 th International Scientific Conference Problems and Prospects of Territories' Socio-Economic Development, April 4–7, 2018. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2018. С. 110–111.

24. Іванова Н.С. Теоретичний аналіз дефініції «регіональна економічна безпека». Н.С. Іванова Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту. 2018. №20 (1). С. 126–132.

25. Іванова Н.С. Визначення диспропорцій економічного розвитку кластерів регіонів. Н.С. Іванова. Сучасні напрямки розвитку ринкової

економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості: зб. матеріалів доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 6 квітня 2018 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2018. С. 25-27.

26. Іванова Н.С. Формування системи загроз регіональної економічної безпеки Н.С. Іванова Сучасна соціально-економічна система: парадигма, завдання і тенденції: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 27 квітня 2018 р. У 2-х ч. Ніжин: 2018. Ч. 2. С. 84-85.

27. Інформаційно-аналітична довідка щодо основних тенденцій економічного розвитку регіону станом на 01.04.2018 від 05.04.2018 р. Донецької обласної державної адміністрація. Обласна військово-цивільна адміністрація. Офіційний сайт. WWW: <http://loga.gov.ua>

28. Койло В.В. Теоретико-методологічні підходи до оцінки поняття фінансової безпеки в умовах зростання загроз країни. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Економічні науки. Ч. 2. 2017 С. 38-42.

29. Концептуальні засади забезпечення сталого розвитку інформаційної сфери України: моногр. Я.В. Котляревський, О.В. Мельников, А.М. Штангрет, Е.П. Семенюк, В.І. Воробйов. К.: Центр учбової літератури, 2016.

30. Конюхов Ю. М. Механізм реалізації стратегії сталого соціально-економічного розвитку регіону. Ю. М. Конюхов. Агросвіт. 2015. № 17.

31. Левчук О.В. Економічна безпека України в контексті глобалізаційних викликів. Економіка і суспільство. 2017. Вип. № 8. С. 59-64.

32. Лисяк Л.В. Сучасний стан та основні проблеми фінансової безпеки України. Електронне фахове видання «Ефективна економіка». 2015. № 12.

33. Лібанова Е.М., Амоша О.І., Вишневський В.П., Геєць В.М. та ін. Відродження Донбасу: оцінка соціально-економічних втрат і пріоритетні напрями державної політики: доповідь. Національна академія наук України;

Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України; Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України»; Інститут економіки промисловості НАН України; інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2015. 167 с.

34. Лойко В. В. Основні напрями моніторингу реалізації державного регулювання економічної безпеки на регіональному рівні. В. В. Лойко. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2013. № 2. С. 69-72.

35. Маріуполь: Стратегія 2021. Маріупольська міськарлада. Маріуполь, 2017. 203 с.

36. Мартиненко В. В. Формування стратегічних пріоритетів зміцнення економічної безпеки національної економіки України. В. В. Мартиненко Актуальні проблеми економіки. 2015. № 5. С. 133–143.

37. Нікитенко Д.В. Стан інвестиційної безпеки України. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету, 2015. С. 96–102.

38. Орлик О.В. «Концептуальні основи стратегії забезпечення фінансово- економічної безпеки підприємства». Міжнародний науково-виробничий журнал «Сталий розвиток економіки». 2016. № 30. с. 69-73.

39. Оцінка громадянами ситуації на Донбасі. Результати соціологічного дослідження. Центр Разумкова. 22 березня 2016 року

<http://www.razumkov.org.ua>

40. Пермінова С.О. Забезпечення регіонального розвитку як дієвий чинник економічної стабільності в Україні. С.О. Пермінова Сучасні підходи до управління підприємством. 2016. №1.

41. Подольчак Н. Ю. Організація та управління системою фінансовоекономічної безпеки: навч. посібник. Н. Ю. Подольчак, В. Я. Карковська. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 268 с.

42. Промисловість Донецької та Луганської областей: деякі проблеми подальшого функціонування та відновлення; за ред. О.І. Амоші, І.П. Булеєва. Київ, Краматорськ: ІЕП НАН України, 2015. 157 с.
43. Соціокультурні виміри модернізації економіки України» (І етап: Актуальність соціокультурних параметрів економічної модернізації). Відділ моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ«ІЕПр НАН України» (травень-грудень 2014 р.). WWW: <http://ief.org.ua>.
44. Результати соціологічного дослідження центру Разумкова: «Оцінка громадянами ситуації на Донбасі». 22 березня 2016 року. <http://www.razumkov.org.ua>
45. Савицька О. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України. Економічний форум. 2012. №3. С.14
46. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Випуск 6, частина 3. 2016. С. 39-42.
47. Старостенко Г. Г., Онишко С. В., Поснова Т. В. Національна економіка: навч. посібник. К.: Ліра-К, 2016. 432 с.
48. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2020 року: Рішення Донецької обласної ради від 21.06.2016 р. № 498.
49. Стратегія розвитку Донецької області на період до 2027 року.
50. Стеценко С. П. Стратегічне управління системою економічної безпеки регіону. С. П. Стеценко Агросвіт. 2013. № 24. С. 47–50.
51. Стратегії розвитку регіонів: шляхи забезпечення дієвості: збірник матеріалів «круглого столу» за ред. С. О. Білої. К.: НІСД, 2011. 88 с.
52. Структурні трансформації в економіці України: динаміка, суперечності та вплив на економічний розвиток: наукова доповідь. Л.В. Шинкарук, І.А. Бевз, І.В. Барановська та ін.; за ред. чл.-кор. НАН України Л.В. Шинкарук; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». К., 2015. 304 с.

53. Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія. А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі. К.: НІСД, 2012. 368 с.

54. Фімяр С. В. Методичне забезпечення моніторингу економічної безпеки регіонів. С. В Фімяр Економіка та суспільство. 2017. № 9. С. 450–454.

55. Фінансово-економічна безпека теоретико-правові аспекти навч. Посіб. кол. авт. Резворович К. Р.), Юнін О. С., Круглова О. О. та ін. Дніпро. Видавець Біла К. О., 2019. 195 с.

56. Фролов С.М. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: сутність і механізм забезпечення, Управління фінансовою безпекою економічних суб'єктів. Суми. ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», 2015. <https://pidruchniki.com>

57. Хелд Д. Глобалізація / антиглобалізація / Д. Хелд; пер з англ. І. Андрущенко. – К. : К.І.С. , 2004. – 178 с.

58. Хохлов М. Глобалізація економіки в ракурсі еволюції відносин власності / М. Хохлов // Економіка України. – 2004. – № 2. – С. 65-72. 223

59. Чернятевич Я.В. Интересы национальные в экономической сфере / Я.В.Чернятевич // Государственное управление в сфере национальной безопасности: словарь-справочник / состав.: Г.П.Сытник, В.И.Абрамов, В.Ф.Смолянук и др.; подобщ.редакциейГ.П.Сытника. – К.: НАДУ, 2012. – С. 162-163.

60. Чимитова А. Б. Вопросы устойчивого и безопасного развития экономики региона / А. Б. Чимитова, Е. А. Микульчинова. – Улан-Ундэ : Изд-во ВСГТУ, 2007. – 215 с.

61. Шатило О.А. Механізми забезпечення національних інтересів в інвестиційній сфері геоекономічних процесів [Текст] : автореф. дис.на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 «Механізми

державного управління» / О.А.Шатило; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. - К., 2011. - 20 с.

62. Шевченко В. Глобальна мобільність капіталу та трансформаційні економіки /В. Шевченко// Банківська справа. – 2004. - №2. – С.51-59

63. Юрків Н.Я. Економічна безпека реального сектора економіки України: стратегічні пріоритети і теоретико-методологічні засади забезпечення: монографія / Н. Я. Юрків. – Л.: ПАІС, 2012. – 400 с.

64. Язлюк Б.О. Теоретичні основи сутності та змісту соціально-економічної безпеки. Економічний аналіз. Тернопільський національний економічний університет "Економічна думка". 2014. Том 16. № 1. С. 149-154.